БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1961 ч. МАЙ 18 ЧЕТВЕРГ № 116 (4906).

Өртээ 2 көп.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

КӨЖҮП ЧОРУУР ТУДУГЖУЛАР

СТАЛИНГРАД. Волганың, Доннуң районнарында болгаш Сталинград областың өске-даа черлеринде аажок улуг совхозтарны тургускулаан. Совхоз бүрүзү—он мундан түс муң гектар чедир ажыглалдыг черлерлиг. Чаа чурттакчыларның чурталга бажыңнарын, мал ажылының бажың-балгаттарын болгаш тараа складтарын тударынга дуза көргүзер сорулга-биле Воронежтен болгаш Туладан көжүп чоруур тудуг поездилери ында чеде берген. Поезд бүрүзүнде—200 дашчылар, эптекчилер, бетончулар, штукатуржулар болгаш эргежок чугула техника: көдүрер краннар, бульдозерлар, автомашиналар, өске-даа херекселдер бар.

Тулачылар болгаш воронежчилер «Сталинград», «Крепь» болгаш өске-даа совхозтарже чоругулапкан.

(СЭТА).

Бодуң бурунгаарлавышаан, өскелерге дузала!

Хомудап турар ажыл-агыйларны шефке алыр болгаш оларны мурнакчыларның санынга киирер дээрзиниң дугайында Украинаның алдарлыг колхозтарының удуртукчулары Социалистиг Күш-ажылдың ийи дапкыр Маадырлары М. Посмитныйның болгаш П. Ветутаның кыйгырыын бистиң артельдиң кежигүннери изии-биле деткээн.

Ынчаарга Ленин районда мурнакчы колхозтардан аңгыда хомудап турар ажыл-агыйлар база бар. Ынчалзажок бо колхозтарга бистиң кожавыс—Ленин аттыг артель база хамааржып турар. Ол колхоз өдээ ажыл-агый продукцияларын будүреринің болгаш садарының планнарын чылдыңна күүсетпейн баар. Бистер ук колхозту шефке алган бис. Колхозка үрезиннерни-даа бердивис. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, бригадир Э. Искандеров, тракторист П. Нурбердиев болгаш чаштырычы К. Сарыев олар бистиң кожаларывыска чаңгыс эвес удаа чорааннар. Оларга хөвең болгаш кукуруза олуртур талазы-биле дузалашкаш келдилер.

Шефтеп турар черивисте техникадаа шынап-ла дыка хөй, ынчалза-даа септелге мастерскаязы чок, кадрлар база чедишпес улус болган. Ынчангаш оларның тракторларын, андазыннарын, культиваторларын барып халаска септеп бердивис. Бистиң механиктеривис болгаш слесарьларывыс шуут-ла шөлге баргаш оларның машиналарының үрелик, бертик черлерин тыпкылааш база-ла эдип бергеннер.

Шефтээшкинниң баштайгы үреттүннелдери удаткан чок-ла тодаргай апаргылаан. Ленин аттыг колхоз бо чылын хөвең тарылгазын эрткен чылдыындан дыка организастыг эрттирген болгаш кукурузаны, джугар деп үнүштү болгаш өске-даа культураларны чедиишкиннинг чажып турар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Садулла Розметовтуң удуртуп турары ажыл-агый — Хрущев аттыг артель украиннерниң үлегерчижээн база эдерген. Олар кожазында турар Калинин аттыг колхозтуң ажыл-агыйы хомудап турар боорга, ону база-ла шефке алган.

Өске-даа мурнакчы колхозтар бо патриоттуг эгелээшкинни деткип турар.

ОРАЗГЕЛЬДЫ ЭРСАРЫЕВ,
Социалистиг Күш-ажылдың ийи дапкыр Маадыры,

Ташауз областа Ленин районнуң Тельман аттыг колхозтуң даргазы.

ШКОЛА ТУДУУ—БҮГҮ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

«Школа тудуунуң болгаш школаларның материалдыг баазазын быжыглаар хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында школалар тудугларынче улуг сагыш салып, ол чугула херекке хөй-ниитиниң калбак киржилгезиниң дугайын онзалап айыткан. Аныяк салгакчыларның коммунистиг кижизидилгезин экижидеринге, школа дугайында Хоойлуну амыдыралга боттандырарынга бир чугула үүл болза, өөредилге черлеринге чаа тудугларны калбартыры болур. Ынчангаш школалар тудуунга чеди чыл планында көрдүнгенинден хөй түүнүг акша-хөренгини чарыгдаары планнаттынган.

1961 чылда обласка шуптузу 52 санныг школалар, интернаттар, столоваялар болгаш уруглар садтарын тудуп, ажыглалга киирер. Бо чылын школа тудуунга күрүне бюджединден 1280 муң ажыг рубльди, область бюджединден 282,4 муң рубльди чарыгдаары көрдүнген.

Школаларны четчир санныг эки шынарлыг тудуглар-биле хандырар айтырыгны бистиң области канчаар боттандырып турарыл? Бо дээрге улус өөредилгезиниң системазында соңгаарлаттынмас чугула айтырыгларның бирээзи турда, школа тудуун областың чамдык районнарында партия, совет организациялары, колхозтар баштаар черлери чедир үнелеп көрбейн, чыл бүрү тудуг планын күүсетпейн соңгаарладып турар. Бо чылдың баштайгы дөрт айларының тудуг планы күүсеттинмээн: күрүне бюджединден үндүрүп берген акша-хөренгиден 191,7 муң рубльди чарыгдаан азы чыл планын түгле 15 хуу, область бюджединден берген акша-хөренгиден — түгле 45,1 муң рубльди чарыгдаан азы чыл планын 15,9 хуу күүсеткен.

Бирги кварталдың тудуг ажылдарының планын Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Өвүр, Эрзин районнарында эң-не оожум темпилер-биле чорудуп турар. Ооң чылдагааны болза ук районнарның удуртур ажылдакчылары школалар амыдыралынче ханылап кирбейн, тудуг ажылдарының чоруп турарының байдалын хынаайн турарында болур. Эрткен чылдан бээр Бай-Тайга районнуң Тээлиде интернаттын, санаторий-кадыкшыдылга школазының, Өвүрнүң Солчур болгаш Торгалыгда школаларның, Саглыда интернаттын, Улуг-Хем районнуң Иштии-Хемде школаның тудуг ажылдарын кандыг-даа чылдагаан чокка сокса́ткан. Сарыг-Сеп болгаш Туранда школаларны алды чыл тудуп келгеш ам-даа дооспаан. Кызылдың № 2 школазының үш түс кижи чурттаар интернадының болгаш 125 кижи турар уруглар садының тудугларын мынчага чедир безин эгелевээн. Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг школазының интернадының бир корпузун бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг, ынчалза-даа областың төлевилел чери (даргазы эш Харламов) ук тудугнуң одалга системазының төлевиделин мынчага чедир саадатканының ужурунда ол интернатты тудуп доозары бергедеп турар.

Эрткен чылын Каа-Хем районнуң колхозчулары боттарының эгелекчи чоруу-биле школа, интернат тудуп кылырын хүлээнип, бо талазы-биле областың колхозчуларын жыйгырып, үнелиг саналды эгелеп үндүргеннер. Каа-Хемчилерниң ол кыйгырыы-биле областың элээн хөй колхозтары школа тудуунга массалыы-биле киржип эгелээннер. Ынчалзажок бо үнелиг саналды чамдык колхозтарга чедир үнелевейн барган. Ол чорук ук районнарын СЭКП райкомнарының болгаш райкүүскомнарның талазындан олче сагыш салбааны-биле тайылбырлаттынар.

Мурнакчыларның чедиишкини бүгүдеге үлегер болур ужурлуг. Бо өөредилге чылы эгелээри-билек, Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозка 160 олуттуг чаа школа ажыглалга кирген, ону чогуур өйүнде тудуп доозарынга ында колхозчулар, көдээ интеллигенция кижи бүрүзү элээн каш күш-күүнүн тудугга ажылдан берип, шеф ажылдарын организастап, идепкейлиг киришкеннер. Ам оларның кожазы— «Май 1-зи» колхозта ындыг школаның тудуу дүрген чоруп турар. Туттунуп эгелээн школаларны, интернаттарны, Тожунуң колхозтарында ышкаш хөй-ниитиниң киржилгези-биле чогуур хуусаазында кылып ап болур бүгү-ле аргалар областың өске-даа районнарында бар. Партия, комсомол организациялары, көдээ Советтер тудуг ажылдарынче чонну эвилелдээр организакчы күш, хей-аът киирикчилер болур ужурлуг.

Бистиң области школа тудуун облкүүскомнуң капитал тудуг килдизи болгаш облОНО удуртуп турар. Бо организациялар тудуг ажылдарын эренгей удуртуп, ажыл-керекче ханылап кирбейн келгеннер. Ам олар организакчы, бот-идепкейжи чоруун көргүзүп, школа бажын-балгаттарының тудуунга техниктиг хыналданы район бүрүзүнге эжижидип, тудугларда ажылчын күштүн, чепсек-керекселдиң, тудуг материалдарының барын хынаар ужурлуг.

Планда көрдүнген чаа тудуглар —шалыпчы ажыл, хөй-ниитиниң херээ. Манаа түүн-даа мурунда хөй-ниитиниң калбак киржилгези, оларның сагыш-човангыр чүткүлсоруу негеттинер.

ТАРЫЛГАГА КОЛ ЧҮВЕ—ДУРГЕНИ, ШЫНАРЫ

Тараа культураларының чаштырылгазын дооскан

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери чеди чылдың үшкү чылының часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чорудуп турар. Колхоз эрте чажар культуралар тарылгазын майның 15-те бүрүн дооскан, ниитизи-биле 5806 гектар тараа культуралары чаштынган. Ооң иштинде кызыл-тас 4861 гектарны эзлеп турар.

Ам мал чеминге хереглээр зеленканы болгаш ногаа культураларын тарып олуртур ажылды калбартыр турар. Кукурузаны 400 гектарга олуртур, аңаа белеткел ажылдары база чедиишкинниг чоруттунган. Сөөлгү хүннерде 90 гектар шөлге кукуруза олуртулгазын чоруткан.

Артельдиң механизаторлары, трактористер И. Садаков, А. Юшков болгаш Эзрбек участогунда кукурузачы Н. Дмитриев олар бо чылдың часкы тарылгазының баштайгы хүннеринден эгелээш бедик бүдүрүкчүлүг, өскелерге үлегерлиг ажылдап турар.

СӨЗҮМНҮ БЫЖЫГ ТУДАР МЕН

Кажан тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин дооскаш, 1961 чылдың хову ажылдарынга киреривис мурнуу чаруында механизаторлар боттарының хуралынга чер ажылының талазы-биле кылыр ажылдарны дугуржуп, алган хүлээлгелерин эде көрүп, чарышка кыйгырышканнар.

Моңгуш Кертик-оол-биле аравыста чаржырын дугурушкаш, чыл эгезинде алган хүлээлгемни эде көрген мен. Чымчак чер андарылгазы-биле 1200 гектар черни болбаазырадып ажылдаарымны, ол ышкаш 900 кг кывар-чаар материалдарны камнап, техниктиг ажаалданы өй-шаанда чорударымны хүлээнген мен. Трактористээн 8 чылдарымның дүргүзүнда алган хүлээлгемни үргүлчү күүседип келдим. Часкы тарылганың баштайгы хүннеринде чер андарылгазынга киргеш, 42 гектар кур черни андаргаш, ооң дараазында чаштырылгаже кирген мен.

Бистиң механизаторларывыс ажылдың дүрген темпизи, эки шынары дээш организастыг ажылдап турар. Партияның XXII съездизинге күш-ажылчы чедиишкин-биле ужуражыр. Ол ындыг болур-даа ужурлуг. Бистиң улуг Төрээн чуртувуста күш-ажылчы кижи бүрүзүнүң ажылижи СЭКП-ниң XXII съездизинге турааскаатка чарышка хаара туттунган. Бүгү чоннуң салыышкынына бөлүмнүң үлүүмнү киирер дээш алган хүлээлгемни ак-сеткилдиг күүседирин ораладжып турар мен. Часкы тарылга үезинде 550 гектар черге тараа культураларын чаштырган мен. Ам мал чеми культураларны чаштырып кирдим.

Бо чылгы хүлээлгемни ажыр күүседир бүгү аргалар бодумда бар.

О. ДОКПАК,
Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң трактористи.

«Межегей» совхозта Д. И. Вышарның удуртуп турары бирги хову ажылының бригадазында тракторист Куулар Биче-оолдуң ады бүгүдеге билдингир. Биче-оол часкы тарылганы кыска хуусаада бедик шынарлыг доозарын хүлээнген. Ооң көзү ажыл-иштен карышпайн турар. Механизатор нормазын хүн бүрүде 150—170 хуу күүседип турар.

Чурукта: тракторист Куулар Биче-оол ховуже үнериниң мурнунда бодунуң сеялказын хынап көрүп турары. Фото О Гавриловтуу.

Областың колхозтарында болгаш совхозтарында чазын чажып тарыыр тараа культураларының тарылгазының чоруп турарының дугайында медээ

(1961 чылдың май 15-ке чедир хуу-биле)

Районнар	Чазын тарыыр бүгү тараа культураларын тарааны	Ооң иштинде тараа болгаш тараа-бобы культуралары	Оларның иштинде:	
			Кызыл-тас	Чинге-тараа
Каа-Хем	76,5	89,7	103,1	3,8
Барыын-Хемчик	72,5	104,6	104,6	114,4
Чөөн-Хемчик	70,4	94,6	104,0	70,7
Таңды	66,0	83,4	103,0	12,8
Бай-Тайга	63,9	100,1	108,3	32,3
Бии-Хем	59,9	88,3	94,3	31,7
Тожу	50,3	—	—	—
Улуг-Хем	49,3	63,8	100,3	12,7
Тес-Хем	48,1	95,6	80,5	12,0
Эрзин	45,9	66,4	64,5	67,6
Өвүр	43,0	100,1	108,3	32,3
Совхозтар:				
«Барлык»	76,5	107,2	103,0	133,3
«Сүт-Хөл»	73,5	99,2	101,2	171,3
«Тээли»	71,2	97,3	100,1	—
«Межегей»	67,4	72,3	102,7	1,3
«Тиилелге»	66,7	88,1	103,7	38,2
«Шекпээр»	64,6	97,2	106,3	88,9
«Чыраа-Бажы»	62,4	81,5	101,6	49,4
«Кызыл партизан»	61,0	74,5	116,8	—
«Найырал»	55,4	72,5	105,6	37,2
«Элегес»	54,5	93,4	107,8	—
«УТКА 25 чылы»	45,0	73,7	107,0	29,8
«Улуг-Хая»	40,0	47,3	95,5	3,6

Кукурузаны Анна Ладани ышкаш өстүрүп турар

УЖГОРОД. (СЭТА). Тиссаның болгаш Латорицаның үүш-дужүткүр шынааларында, Карпаттың эң-не бедик менгизи—Говерлының эдектеринде тараажылар Социалистиг Күш-ажылдың ийи дапкыр Маадыры Анна Михайловна Ладанинин адын хүндүткел, чоргаарал-биле адап турарлар. «Бистер алдаржаан звеночу ышкаш кукурузаны тарып өстүрүп турар бис», «Алдын мочактарның 100 центнер дүжүү дээш Анна Ладани ышкаш чаржып турар бис» деп сөстерни үргүлчү дыннап болур.

Карпаттың бөдүүн ажыл-ишчизинин он ажыг чыл дуржулгазы областың кукурузачыларының мурнакчы агротехниказының үндезининге салдынган. Бо чылын СЭКП-нин XXII съездизинге алдар кылдыр Ладани гектар бүрүзүнден 60 центнерден эвээш эвес кургаг тарааны өстүрүп алырын шиитпирлээн. 400 ажыг звенолар бедик дүжүт дээш чаржып турар, оларның удуртукчулары районнар аразында Анна Ладанинин мурнакчы дуржулгазының школазынга ийи чылда практиканы эрттирген.

А. М. Ладанинин салгакчылары безин боттары өөреникчилерлиг апарган. «Большевик» колхозта Вера Петренконуң комсомол-аныяктар звенозунда Ужгород районнуң 100 ажыг ажыл-ишчилери кукурузаны тарып өстүрүнинің дешилгелиг аргазын өөренип турар. Кожазы «Авангард» көдээ ажыл-агый артельде аныяк коммунист Йолан Кадаштың звенозунда мурнакчы дуржулганың школазы база ажылдап, «хову кадынын» тарып өстүрер талазы-биле Анна Ладанинин аргаларын ында чогаадыкчы боттандырып турар.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ БРИГАДА

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Аймырлыгда ийиги хову бригадазы (бригадири Дава-Самбуу) хову ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге чорудуп, совхозтуң өске бригадаларындан мурнап турар.

Бригадада механизаторлар организастыг, кызымаккай ажылдааныын түннелинде бригада эрте тарыыр тараа культураларының тарылгазын чогуур хуусаазында дооскан. Бригада 1002 гектар кызыл-тасты, 63 гектар суланы, 40 гектар арбайны, 470 гектар чинге-тарааны тараан. Чинге-тарааның пландан ажыр тарылгазы үргүлчүлеп турар.

Аймырлыг бригадазы кукуруза тарыыры-биле 200 гектар черни андарып белеткээн болгаш ол участокка 807 тонна өдекти төккен. Ол ышкаш 20 гектар свёкла, 13 гектар чочак-тараа тарыыр шөлдерни суггаргаш база андарып белеткээн.

Трактористер М. Артель, М. Мешпей-оол, Д. Дамчай-оол, Ш. Очур-оол, П. Чердиков, Т. Ыглаашпай болгаш өскелер-даа чер андарарының база тараа чажарының хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседиң мурнакчыларның санынга кирип турар.

Совхозтуң дирекциязы партбюро бригадалар аразынга шилчип чоруур Кызыл тукту Аймырлыг бригадазынга тывыскан. Д. МОНГУШ.

Композиторларның пленуму доозулган

МОСКВА. (СЭТА). РСФСР-нин композиторлар Эвилелиниң баштаар черинің пленуму май 16-да доозулган. Композиторларның бо аныяк Эвилелиниң чогаадыкчы ажылдарының көргүзүү «Ленин, партия, улус» деп ындыг кыйгырыгның адаа-биле эрткен. Пленумнуң концерттеринге күүсеттинген музыка чогаалдарынга совет кижи бүрүзүнүң түректеринге чоок ол сөстер синиккен турган. Баштаар черниң бирги секретары Д. Шостакович, пленумнуң киржикчилери — композиторлар, музыка эртемниглер, критиктер, музыка-хөгжүм коллективтериниң удуртукчулары, артистер чугаалап турганнар.

А. Новиков (Новосибирск), Б. Манжора (Саратов), Ю. Владимиров (Хабаровск) болгаш өскелер-даа совет музыканы иептередириниң дугайында колдуг чугаалап, санал бергеннер.

Культура университединиң дыннакчызы С. Самет, Ставропольдуң бир колхозунда бот-тывынгыр уран үүл удуртукчузу Г. Пашин, Москванын «Станколит» заводунуң ажылчыны А. Двойкин олар пленумга база чүве чугаалаан.

РСФСР-ниң культура министри А. И. Попов пленумга чүве чугаалаан.

Бистиң хүннеривистиң херек кырында үүлдерин, совет улустуң маадырлыг ажыл-хөрээн музыкага тодаргай көргүзерин композиторлар Коммунистиг партияның Төп Комитединге чоруткан чагаазынга аазап турар.

СЭКП-ниң төлээлериниң Чехословакияда чоруп турары

ПРАГА. (СЭТА), СЭКП ТК-нын Президиум кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП-ниң төлээлериниң, боттарының Коммунистиг партиязының алдарлыг 40 чыл оюн байырлап турар Чехословакияның ажылчы чоннары-биле чер болганга ужуражыышкыны чехословак болгаш совет улустарның аразында бузулбас найыралдың тодаргай көргүзүү болуп турар.

Май 16-да төлээлер Соңгу-Чех областын көл хоорайы—Усти-На-Лабеже чорупкан. Төлээлерни ЧКП ТК-ның Политбюро кежигүнү И. Гендрих, ЧКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат Р. Стрехай, ЧССР-нин даштыкы херектер министри В. Давид олар үдеп чоруур.

Соңгу-Чех область — Чехословакияның улуг үлетпүр району, эки сыныырангай бора хөмүр даштың, энергетиканың болгаш химия үлетпүрүнүң өблазы. Ол область ЧССР-нин үлетпүрүнүң бүгү продукциязының 11 хуу хирезин, бора хөмүр даштың бүгү тывыынның 70 хуузун берип турар.

УСТИ-НА-ЛАБЕ. (СЭТА). Чүректиң ханызындан ужуражыышкыннарның, акы-дуңма чехословак-совет найыралдың уттундурбас көргүзүүнүң хереги болза Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлериниң чорааны Соңгу-Чех областың Лоуни, Теплице, Мост хоорайлары болган.

СЭКП-ниң төлээлери Тайбың камгалакчылары аттыг хөмүр даш уургайынга чораан. Ооң шахтёрлары чыл эгезинден бээр пландан ажыр 52 муң тонна хөмүр дашты берген.

Дүште төлээлер Усти-На-Лабе хоорайга чедип келген. Тайбының шөлүнге болган митингиге он-он муң ажылчы чоннар киришкен. Митингиге төлээлерниң баштыны Л. И. Брежнев чүве чугаалаан болгаш ооң чугаазын митингиниң киржикчилери чылыы-биле уткаан.

ЛИБЕРЕЦ. (СЭТА). СЭКП-ниң төлээлери май 16-да Либерец хоорайда чеде берген. Усти-На-Лабе хоорайдан Либерецке чедир орудтарны дургаар ышкаш, хоорайның бодунга база-ла мун-мун кижилер кудумчуларже үнген болгаш совет аалчыларга изиг байырын чедирип турганнар. Төлээлерниң доктааганы «Алдын арыылан» отельеге хоорайның хөй санныг чурттакчылары чыглып келген болгаш акы-дуңма Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлеринге изиг байырын чедирип турганнар. СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары И. В. Спиридонов акы-дуңма найыралдың хүлээп алыышкыны дээш хоорайның чурттакчыларынга үүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илерегейлээн.

Институттуң 75 чыл ою

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Ленинградтың эмчилер билиин бедидер С. М. Киров аттыг күрүне институдунуң туруп келгениниң бээр 75 чыл ою болган. «Эртемге орус эмчилериниң ынакшылынга ыдыктыы-биле бүзүрээн хостуг медицина школазын тургузар дугайында идеяны» ол албан черинге боттандырарын күзээн орус медицинаның депшилгелиг ажылдакчыларының инициативазын ёзугаар тургустунган институт билиглерниң болгаш медицинаның мурнакчы дуржулгазының иептередикчизи болу берген. Аңаа улуг физиолог И. П. Павлов, нейрохирург А. Л. Поленов, кезер эмчилер В. А. Оппель, С. П. Федоров, Р. Р. Вреден болгаш хөй-хөй шылгарыгай ажылдакчылар ажылдап чораан.

Суггарылгага—бүгү чоннуң кичээнгейи

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседа

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң суг ажыл-агыйының талазы-биле Күрүне комитедин (РСФСР-нин күрсугажыл-агыйын) тургузар дугайында РСФСР-ниң чазаа шиитпирни хүлээп алган. Ооң сорулгазы чүү боон турарыл? Комитеттиң даргазы К. С. Корневтиң СЭТА-ныц корреспондентизинге медеглээни болза:

— РСФСР-ниң Күрсугажылагыйы суггарылганың болгаш кургадылганың системаларының тудуушкунун болгаш ажыглаарын экижидер, республиканың хемнериниң болгаш хөлдериниң сугларын хирлениишкинден болгаш соглур чоруундан камгалаар, оларны комплексилиг ажыглаарын хандырар сорулга-биле тургустунган. Бистиң чуртувус хемнериң узун дуртунуң болгаш оларның сугларының агымының күжүнүң талазы-биле делегейде бирги черни ээлеп турар. Ынчалзажок хемнериң суунуң агымының күжүнүң 65 хуузу түгле чазын суг частып бадар үелерде көвүдээр, а суг курлавырларының 80 хуузу республиканың соңгу болгаш чөөн чүктеринде, чурттуң эвээш шиңгээттинген черлеринде бооп турар. 180 миллион кижи чурттап турар девискээрже сугнун түгле 18 хуузу барып турар. Хүннүң чырыы болгаш чылыг четчир, үнүш-дужүткүр хөрзүннерлиг болгаш казар байлактарлыг мурнуку районнар суг курлавырының түгле ийи хуузун ажыглап турар. Суг күжүнүң таарымчажок хуваалдазы ам безин билдинип, Урал, Кузбасс, Каспий чанының чавыс чери, Барыын Сибирь, Забайкалье чижектиг экономиктиг чугула районнарның бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге шаптыктап турар.

Ынчангаш республиканың суг курлавырларын эде хуваарының талазы-биле хемчеглер көрдүнүп турар. Электри станциялар тудуунуң министерствозунуң төлевилел организациялары соңгу үүкте Печора, Вычегда болгаш өске-даа хемнерниң унун Волгаже бадырган, ооң суун мурнуу районга бээриниң төвевилелин ажылдап кылган.

Көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн чедип алырын хандырар чугула түүлдерниң бирээзи—ирригацияны дүрген хөгжүдеринче улуг кичээнгей салдынар. Соңгу Кавказтың, Заволжьеним, Волга-Ахтубинскинин суг хөөлбээнин, Ыраккы Чөөн үүктүң районнарынга суггарылга системаларын тударын дүргедедириниң болгаш Төп, Соңгу, Соңгу-Барыын, Поволжье, Урал, Сибирь болгаш өске-даа районнарнын кургадылга системаларының тудуун дүргедедири база көрдүнүп турар. Ыраккы Чөөн үүктүң областарынга болгаш крайларынга мелиоративтиг тудуушкунну калбаа-биле хөгжүдериниң дугайында шиитпирлерни чазак хүлээп алган. Комитет бо талазы-биле бодунуң эргезинде материал-техниктиг баазалыг. Мурнунда РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый Министерствозунуң эргезинге турган үлетпүр бүдүрүлгелерин, төлевилел болгаш суг хөөлбектеривис улус ажыл-агыйының адырларының ийи-чаңгыс хире-ле сорулгаларын күүседиринге ажыглаттынгаш, хереглелиоративтиг болгаш машина-мелиоративтиг станцияларны болгаш тускай организацияларны Комитетке шилчидип бээр.

Баштайгы саналдаларның көргүзүп турарын ёзугаар алырга, РСФСР-ниң суггарылга системазының хөгжүлдези чыл бүрүде-ле барык 1.245 муң тонна кукурузаны, ристи—600 муң, картофель биле ногааларны—4.300 муң, эштти—580 муң, суттуг—2.200 муң, катчимис болгаш виноградты—780 муң тоннаны немей алыр арганы бээр.

Ниитиниң мал ажылын хөгжүдеринге дуза көргүзери комитеттиң сорулгазында база кирип турар. Мал фермаларын суг-биле хандырарын четче механизастаарда 50 муң сордурар болгаш кажаалыг кудуктарны тудары, а база 20 муң ажыг километр чер кырынга салыр суг хоолайларын тудары өргөжок чугула бооп турар.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өзүлдезинин бедик темпилери, чурталга-коммунал тудуушкуну суг хереглелин дыка улгаттырарын негээр. Суг курлавырларын планныг, ажыктыг ажыглаларының эң чугула хөмчеглериниң бирээзи болза ооң ажыглалын комплексилиг чорудары болур. Сөөлгү үеге чедир бистиң хемнеривис болгаш суг хөөлбектеривис улус ажыл-агыйының адырларының ийи-чаңгыс хире-ле сорулгаларын күүседиринге ажыглаттынгаш, хереглечилериниң өске эрге-ажыктарын барымдаалавайн келген. Ол ылангыя суг шыгжамырларынга улуу-биле хамааржып турган.

РСФСР-ниң суг-биле ажылдаар 36 гидроэлектростанцияларының суг шыгжамырларының ниити хемчээли 260 дөрбелчин километр ажыг туттунуп турар чеди гидроэлектростанцияларның (Братск, Красноярск, Воткинск болгаш өскелернин-даа)—306 дөрбелчин километр. Ынчалзажок ол улуг курлавырлар колдуунда-ла чиик өртектиг электри күжү кылдыр ажыглаттынып турар. Ынчаарга көдээ ажыл-агыйының, балык ажылының, судно ажылының база улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының болгаш чоннуң хереглелдериниң эрге-ажыктары ыракта чедир өөренип көрдүнмээн бооп турар.

Куйбышевтин болгаш Сталинградтың суг белдирлерин дамчыштыр көдээ ажыл-агыйының болгаш Волго-Ахтубинск биле Волга аксының адырларының балык ажылының эрге-ажыңгы таарыштыр сугну чазын эрте эрттирип бадырып турарының графигин комитет ажылдап кылган болгаш боттандырып эгелээн. Амгы үеде янзы-бүрү төлевилел институттарының албан черлери РСФСР-ниң суг курлавырларын ажыглаарының болгаш камгалаарының кол схемазын тургузуп турар.

Ооң-биле чергелештир үлетпүрлүг болгаш көдээ ажыл-агыйлыг районнарның (Урал, төп областар, Москва, Заволжье, Курскиниң магниттиг аномалиязының району болгаш өске-даа) сугларының комплексилиг ажыглалының болгаш камгалалының схемазы база тургустунуп турар.

Үлетпүрнүң суг хандырылгазын, ылангыя сугну технология чорудулгаларынга хөй янзы ажыглаарын экижидер хемчеглерже кичээнгейни комитет база угландырар. Бистиң ажылывыстың бир чардынмас кезээ —суг балансызын тургузары болур.

Комитеттиң ажыл-чорудулгазында чугула черни хемнерни болгаш хөөлбектерни хирлениишкинден камгалаарының айтырыы ээлеп турар. Ам областарда, крайларда болгаш автономнуг республикаларда РСФСР-ниң Күрсугажыл-агый черинің чер-чер органнары тургустунуп турар. Олар суг хандырылгаларының айтырыыбиле ажылдаардан аңгыда хемнерни болгаш хөөлбектерни камгалаарының айтырыын база чорударлар. Ооң ынай удаазас РСФСР-ниң Күрсугажыл-агый черинің областар аразының болгаш бассейннерниң инспекция черлери база тургустунар. Ол черлер суг күжүнүн үчёдүн кылып, хемнерниң болгаш хөөлбектерниң хирленир, бокталыр чоруктан камгалалын хынап, дерилде болгаш канализация системазының ажылын хайгааралар.

Комитет хемнерни болгаш хөөлбектерни камгалаар талазы-биле ажылын чорударда, бойдус камгалалының талазы-биле Бүгү-россий ниитилелиниң база партия, комсомол, профөвилел организацияларының болгаш республиканың бүгү ажылчы чоннарының идепкейлиг дузаламчызынга даянар.

БИСТИҢ СОВЕТ КИЖИЛЕР

Чыл нормазын—съезд ажыттынар хүнге чедир күүседир

Чеди чылдың баштайгы чылындан-на Кызылдың пассажирлер АТК-зынга гаражты чаартып тудары эгелээн. Бо эрткен үеним дургузунда ында хөй күүлдер өскерилген, капитал септелгелерни база чоруткан. Амгы үеде автобустар турар чаа бажыңның ханазын тудугжулар тудуп турар болгаш өске-даа ажылдар кылдынып турар.

Кандыг-даа тудугну кылып турган болза, чазанынчы Сергей Кузьмич Осипов кеззеде аңаа идепкейлии-биле киржир. Ынчаарга ол боду АТК-га 1947 чылдан бээр ажылдап келген болгаш берген онаалганы кеззеде шынарлыг, хуусаазында бүдүрер. Ам ол — чаа тудуп турар, автобустар турар улуг бажыңның соңга рамаларын кылып турар.

Сергей Кузьмич ажылдап турда холу кашпагай, тудунгур болгаш эптиг. Бир күвени кыла бергенде ону дооспаан черде ара каар чаңчыл ында чок. Ынчаарга ооң кылган күүлүнге кымдаз шынары баксырай бээр боор деп карадап шыдавас болгаш харын-на аңаа шууду-биле кижи бүрүзү бүзүрээр. Эш Осипов СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң соонда өдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери-биле бир демей бодунуң ажылынга улам кызымаан ол кэргүскен. Ол чүл дизе:

Эш Осипов бо чылдың онаалгазын СЭКП-ниң XXII съездизиниң ажыттынар хүнүнге — октябрь 17-ге чедир хуусаа бетинде күүседир деп хүлээлгени алган. Бодунуң ол берген сөзүн Сергей Кузьмич эзлеп шыдап, хүн бүрүзүнүң нормазын үргүлчү 120—130 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: С. К. Осипов ажылдап тур.

Сөзү И. Целищевтии.
Фотозу П. Гольцовтуу.

Автоклуб совхоз ховуларында

Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң культура килдизинин автоклуву бо чылдың часкы тарылгазының үезинде районнуң колхозтарының, совхозтарының ховуларына каш удаа чоруп, солун концерттерни ховунуң ажыл-ишчилеринге сонуургадып көргүскеннер.

Чоокта чаа автоклуб «Сүт-Хөл» совхозтуң ховуларында бедик дүжүт дээш демиселчилерге концерт көргүскеш келгеннер. Олар совхозтуң Кызыл-Тайга, Ишкин, Бора-Тайга, Ак-Даш салбырларында ховуларына 7 кезек черге концерт көргүскеннер. Агитбригаданың кежигүннери эштер Сереш, З. Ондар, В. Монгуш, Х. Борбай-оол оларның көргүскен күүседиглери чонну сонуургаткан. Эш Х. Борбай-оол ховунуң ажыл-ишчилеринге лекция, беседаны база кылып берген. Концерт үндүрген соон дарый кинону база көргүзүп чорааннар.

М. САРЫГЛАР.

Бистиң звенода

Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг колхозунуң хөрөөженнери артель бүдүрүлгезинге улуг күш болуп турар. 24 кижи составтыг бистин звеновус часкы ховуажылынга белеткел үезинде улуг ажылды кылган. Кукуруза тарыыр 24 га черниң хараганын аштап, Бора-Булак ховузунда кызыл-тас тарыыр 200 га шөлүн дажын чыып, оон 70 тонна дашты машинага чүдүрүп, шөлден чайлаткан. Хөл-Бажында андарган 40 га шөлүң хараганын аштап, арыглаан. Бо бүгү ажылга С. Мижитпен, Т. Ревнюк, С. Аңгырбай, С. Долчанай болгаш Э. Чылбак олар идепкейлиг киришкеннер.

Звено ховуажылынан аңгыда тудугга хереглээр 150 ажыг тонна дашты машинага чүдүрүп, тудуг шөлүнге дүжүрген.

М. САҢГЫ-БАДРА.

КИЖИЛЕРНИҢ АЖЫЛ-ИЖИ

НИКОЛАЙ МАНУКОВСКИЙНИҢ БРИГАДАЗЫНДА

«Воронежте бисте чер-даа
эки-лейин,
Воронежте бисте шөлдер-даа
делгем-нейин
Воронежте бисте чон-даа
эрес-лейин.
Воронежте бисте тараа
шыргай-лайын».

Кажан бис Воронеж черниң ужукыдыы көзүлбес ховулары-биле эртип, ооң күш-ажылга ынак ээлери-биле таныжып турувуста бо ырның сөстери биске каш удаа сагындырып кээп турган. Шынавыла ховулар-даа делгем-не, оларда тараа-даа бо чылын шыргай дег сырый өзүп үнүп турар.

Чуртта сураглыг механизатор Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Ф. Мануковскийге хап чеде бердивис.

Келир үеним хайгыылчызы Николай Мануковский экономиканы көдүреринин сорулгазын комплексилиг шкитпирлээр талазы-биле колхозка дузалап турар бригаданы удуртуп турган. Кара хөрзүнүүр төп зонаның ажыл-агыйының мурнакчыларының чөвүлел хуралынга эш Н. С. Хрущев Н. Мануковскийниң бригадазын чижекке көргүскен. Ол бригадада рекордчу көргүзүглер чок. Ындыг болза-даа ында элээн туруштуг болгаш эки дүжүттер өстүртүнүп турарын Никита Сергеевич демдеглээн. Ында үлегерлиг күве болза мануковчулар күгле боттарының тарылгаларының дугайында сагыш салбайн турары болур. Олар хаван болгаш сүт-бараан фермазын механизастап берген, оларның холдары-биле кылдынган күүлдер колхозта хөй.

...Майның кыска дүну. Гармоньнарның үннери, кежээки селгүүстелгениң шимээни Дон чанынга эртенги дан хаяазы баккылап келген ышкаш чап чаа-ла соксай берген. Кушкаштар эртенги сырын салгынга хадынар долгандыр ойнап, ук эртенге байыр чедирген дег омак хөглүг салчып турган.

Николай Мануковскийниң бригадазынга күш-ажылчы хүн дыка эрте өгелээр. Часкы хүн—чылды чемгерер. Механизаторлар чазын эрте тарыыр тарааларны дүрген тарып дооскаш, кол культураларның бирээзи—кукуруза тарылгазынче кирипкеннер, ол 500 гектар шөлдү ээлээр.

Михаил Лукин агрегаттарның бирээзин баштааш кирипкен.

— Улуг чедиишкиннерлиг болуңар!—деп, бригадир аңаа чагый-дыр.

— «Ховуларның даңгыназының», өзүлдезин арбай болгаш тарымал тоорук ышкаш кончуг эки болдурарын орадажыр мен.

Трактористер Николай Шеблыкин, Николай Кривцов, Иван Высоцкий база оларның эштери база-ла ындыг бодалдар болгаш күткүл-биле боттарының участоктарында ажылдап турар. Оларда ажыл хайнылып турар, кижи бүрүзү онаалданы шыдаттынары-биле эки шынарлыг күүседирин орадажып турар. Дүжүттү эки бедидерин чедип алыр талазы-биле СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң салган сорулгазын бүгү механизаторлар эки билир.

Н. Мануковскийниң бригадазы ховуажылынга эки белеткенген. Олар кыжын күгле колхозтуң техниказын септээринге өйлешкен эвес, харын агротехниктиг билиглерни шиңгээдип ап турган. «Өөредилгеге берге — походка белен». Өөредилге хүннеринде өзүп келген билиг база салдарлыг болган. Эрте тарыыр тараалардың тарылгазы аңаа дөрт хүнде доозулган. Ынчаарга эрте тараан культураларның көстүп келген өзүмнерин колхоз баштаар чери тергиин эки деп көргеш, бригаданың механизатор бүрүзүн шаңнаан.

Күзүн тараан тараалар база эки. Чазын эрте тарыыр кызыл-тастың бүгү-ле 600 гектар тарылгазын немей чемгерген болгаш илииртээн. Ам тараалар дыка эрте кулакталып өгелээн.

Күзүн тарыыр тараалар дугайында байдал мындыг. Мурнунда ол черлерге кол культура кылдыр санап турган көк-тарааны тарывайн, кызыл-тасты, хлеб быжырарга тергиин эки шынары-биле ылгалып турар «күш-түү» сорттарны ам ында тарып турар апарган. Механизаторлар кызыл-тастың элээн бедик дүжүттерин-даа өстүрүп ап турар. Бир эвес мурнуку чылдарда көк-тараа бир гектардан 12—14 центнер дүжүттерни берип турган болза, эрткен чылын механизаторлар бир гектардан 21,6 центнер кызыл-тасты алган.

Ховуларда үнелиг өске-даа культуралар: вика-сула холумаа, янзы-бүрү бобы культуралары, сураглыг селекционер В. С. Пустовойтаның бедик үскүр тарымал тооруунуң сорттары, малга чидиртир свёкла, крупа культуралары болгаш кориандр тарыттынып турар.

Черден шыдаттынар хирези-биле хөй дүжүттерни алыр дээш бригаданың коллективи хөй күш-ажылды болгаш күжениишкиннерни үндүрүп турар. Комплексилиг механизацияның бригадазын тургускан үеден эгелээш күгле тракторга бүдүрер ажыл өскен эвес, харын гектар оурузүнден продукция алыышкыны база көвүдээн.

Киров аттыг колхозтуң бухгалтерязының документилери мындыг күүлдерниң дугайын чугаалап турар. Ону оистиң эргевиске кол бухгалтер И. С. Попов эккеп тудусту. Н. Мануковскийниң бригадазынга тараа тарыыр 2740 гектар черни, сүт-бараан болгаш хаван фермаларын быжыглаан. Ам оларда 500 хире инектерни база 747 хаваннарны азырап, ажаап турар.

1959 чылда он беш аът күштүг трактورга онааштыр бүдүрер ажыл чымчак аңдарылгага шилчидерге 652 гектар турган болза, 1960 чылда ол 700 гектар чедир өскен. Ооң-биле кады ажылдарның шынары өдээн, ынчангаш дүжүт улам бедип турар. Бир эвес 1959 чылда тараа культураларының дүжүдү ортумаа-биле 16 хире центнер турган болза, эрткен чылын—22,5 центнер болган.

Механизаторлар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ында өедидериниң курлавырларын болгаш аргаларын дилеишаан, чурттуң чаартыкчыларының үнелиг дуржулгазын эдерип турарлар. Одессанның механизаторларының үлегери-биле трактористер Михаил база Иван Лукиннер, Иван Высоцкий боттарының агрегаттарын улам дүрген чорудуп турар апарган. Олар «МТЗ-2» деп трактورга ажылдавышаан, чазын тарыыр тараалары бир шакта 6 километр дүргеделге тараанныр.

Трактористер хаван болгаш сүт-бараан фермаларында хөй күш үнер чорудулгаларны механизастаан. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерин оожумнатпаан. Ам 300 саар инектерни күгле 4 саанчы азырап ажаап турар деп колхозтуң механиги А. П. Власов чугаалап турар. 747 хаваннарны семирти азырап турар хаван фермазында күгле ийи хаван ажаакчызы—механизаторлар Михаил Лесных биле Иван Минаков ажылдап турар. Олар бо чазын 250 центнер хаван эъдин күрүнеге саткан.

Эки херек — делгем оруктуг болур. Н. Мануковскийниң үлегерин эдериишаан, Воронеж областың колхозтарында болгаш совхозтарында ийи муң ажыг механизастаттынган звеноларны олуртуп тарыыр культураларны дөрбелчин-уяланчак арга-биле тарып турар апарган. Ол звеноларның кежигүннери кыжын агротехниканы шудургу өөренип, олуртуп тарыыр культураларны, ылаңгыя кукурузаны өстүрериниң мергежилин шиңгээдип алганнар. Олар ам шупту ховуларже үнгүлээн, бедик дүжүттүг дүрген быжыычал—«Буковинская—2», «Воронежская—76» деп сорттарның алдын сарыг тарааларын хөрзүнге чажып турар. Комплексилиг механизацияның эгелекчилери боттарының өөрүнге дуржулгазын дамчыдып, херек кырында дузалап турарлар.

Чазын тарыыр культураларның тарылгазын дооскаш, Н. Мануковский кукуруза тарып эгелегиже чедир хостуг үени ажыглавышаан, Рождественная Хавуже чорупкан. Сталин аттыг колхозтуң даргазы Н. С. Устинов-биле кады ол ук ажыл-агыйның ховуларынга барган. Чаштырылга агрегадының чанынга колхозтуң комплексилиг бригадазының бригадири, механик база трактористер тургулаан. Олар тарымал тоорукту дөрбелчин-уяланчак арга-биле тарыырын шиитпирлээн, ынчалза-даа сеялка «чөрүүлээн», эдерге-даа шуут хоржок турган. «Ногаан дөрбелчиннерниң» мастериниң холдары алдынна болгай: Н. Мануковский четпестерни дүрген тыпкаш, оларны ол-ла дораан эдип каан.

— Сеялка эптеттине берди, ынчалзажок үзү аштаттынмаан эвеспе — деп ол чугаалаан.

Кажан сеялка доктаамал ажылдай бээрге Н. Мануковский өске агрегаттарның механизаторларының коллективтеринче хаңкан.

Эрткен чылдардан ылгалыштыр бо чазын мурнакчыларның үлегери-биле область кукурузачылары гектар бүрүзүнге 10 тонна өл өдекти төккен, а тарылга үезинде үрезиннер-биле кады минералдыг чемнишчидилелерни төп турар.

Кыска үе иштинде Н. Мануковскийниң бригадазының трактористеринге бистиң чурттуң янзы-оурү районнарындан он-он төлээлер аалдап чорааннар. Бригадир боду ийи муң ажыг кукурузачыларны дөрбелчин-уяланчак чаштырылганың мергежилинге өөреткен. Чаа Усманьда Н. Мануковскийниң бригадазынче трактористер, эртемденнер, өдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, үстүү класстарның өөренікчилери чоруп турар. Воронежтиң өдээ ажыл-агый институдунуң механизация факультединиң чүс-чүс студентилери ол чаартыкчыларга барып практика эртирип турарлар. Бис аңаа чорааан хүнүвүсте студент Михаил Лихачев ында чайгы чер аңдарылгазында агрегатка прицепщиктеп ажылдап, а студент Александр Крикуненко «Беларусь» деп трактورну башкарып турган.

Н. Мануковскийниң бригадазының ховуажылы, оон ховулары чаа техниканы шенээриниң бир янзы лабораториязы апарган. Аңаа Липецкиниң—«Т-30» деп, Минскиниң—«МТЗ-50» деп тракторларын шенеп көрген.

Николай Мануковский—Белоруссияда, Красноярскиде, Свердловскиде, Белгородта... күзенчиг аалчы. Бир эвес сураглыг механизаторну чалап турар бүгү-ле черлерге барып турар үүве болза, оон чаржып турар хөй өңнүктери бар. Украинаже, Кубаньче, Грузияже оа каш-даа катап чорууру негеттинер ийик.

Ындыг болза-даа ам Николай Федоровичиниң чер кезип аалдап чоруур чайы чок. Частың изиг-тулуг үезинге ол бүгү-ле билиин, дуржулгазын берип турар. Ховуажылынга эртен дан бажындан эгелээш, машиналарның шимээн-даажы дыңналып турар. Оларны көөр, четпестерин узуткаар болгаш планнаттынган участокче чорудар. Ында-мында чер санай механизмнерниң аразында үжен харлыг бригадириниң күүлүг овур-хевири илден. Аштынчак көк карактары, киткилиг хүлүмзүрүү, кижилер-биле чугаалашканда бөдүүнү, чазык шырайы чугаалашкан кижини бодунче дораан-на хаара туда бээр.

Николай Федорович бодунуң өдээзинде эки өг-бүле болуп алдаржып турар. Ол—үш ургларның аңазы, кичээнгейлиг ээ. Анна—ооң кадайы, ургларын сагыш-човангыр өстүрүп турар, а ол бичин уруум өзе бээрге бодумнуң мергежилим токарьга өөредип каар мен деп бодалын илередип турар.

* * *

Майның каан хүнү тода чырыдып турган. Бүгү-ле шөлдерде олуртуп тараан культураларның ногаан дөрбелчиннери тода көстүп турган. Сеялкаларны тракторлардан адырып каапкан. Механизаторлар чеди чылдың үшкү чылының бедик дүжүдү дээш демиселдің чаа үе-чадазынче кирген. Тарымал тооруктуң, свёкланың одуруглар аразының болбаазырадылгазы эгелээн. Доктааттынган нормаларны ажыр күүсетпейн бе чаңгыс-даа хүн мануковчуларда чок. А ажылдың шынарының, түннелдериниң дугайын ховулар бүзүрелдиг-биле херечилеп турар. Тараалар ол ховуларда эки өзүп турар.

— Бистиң бүгү-ле күзеливис, чүткүлүвүс—Коммунистиг партияның XXII съездизин элбек дүжүт-биле төлептиг уткууру болуп турар—деп Николай Мануковский бодунуң бригадазында механизаторларның бодалдарын илередип чугаалаан.

С. КОЛЫВАНОВ, А. ЛОСЕВ.
(СЭТА-ның тускай корреспондентилери).

ХАНА ПАРЛАЛГАЗЫ—ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ

Чеди чылдың үшкү чылының планныг сорулгаларын чедиишкиниг күүседир дээш бистиң улузувустуң демиселинге дузалаар талазы-биле хана парлалгазының ролю дыка улуг. Ажылчы чоннарны күш-ажылче организастап, оларны кижизидериниң бо чугула чепсээн кайда-ла партия организациязы чөп ажыглап, ону тодаргай удургуп турар болдур, ында ажыл-херектиң байдалы база эки болуп турар.

Элегестиң хөмүр даш шахтазында «Шахтёр» деп хана солун мурнакчыларның дуржулгазын нептередир талазы-биле чугула ажылдарны кылбышаан, шахтёрларны күш-ажылче организастап, ажылда четпестерни чидии-биле шүүмүүлеп турар. Ол хана солунунуң редколлегиязы, ылаңгыя эш Кыргыс, солунну эки шынарлыг кылдыр үндүрер дээш бүгү күүлдерни кылып турарлар. Ынчангаш ол бүдүүлге бирги кварталдың планын 109,8 хуу күүсеткенинге хана солунунуң киржилгези биче эвес болганы чугаажок.

Кызылдың дааранылга комбинадында «Дааранык чы» хана солун коллективтин ажыл-амыдыралын бодунуң арыннарынга доктаамал чырыдып турар апарган. Ол солунунуң редколлегиязы күш-ажылдың организазын экижидеринче, бүүрүүлгеде бар курлавырларны долузу-биле ажыглаарынче, социалистиг чарышты калбартырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Хана солунунуң сөөлгү номерлериниң бирээзинге дааранык чылар Струкованың, Комбуй-оолдуң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дуржулгаларын болгаш коммунистиг күш-ажыл бригадазының ажылынын дуржулгазын чырыткан. Ол материалдар дааранык чыларның улуг сонуургалын болдурган.

Кызылдың пассажирлер АТК-зында «Транспортник» деп хана солун чолаачылар О. Хунажык биле Г. Шагаловтуң бедик көргүүглерни чедип алганынын дуржулгазын эки чырыткан. Мурнакчы чолаачы В. Панасюраның бижээн үүлүнде чиик таксилерни ажыглап турарында улуг четпестерниң барын чидии-биле шүүмүүлээн болгаш ол четпестерни чайладыр талазы-биле боттуг саналдарны идип үндүрген.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчиларының ажылын-амыдыралын чырыдар талазы-биле көдээ хана парлалгаларының ролю дыка бедээн. Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда «Дүжүт дээш» деп хана солун бодунуң арыннарынга колхоз бүдүүлгезинин үгулга айтырыгларын көдүрүп үндүрүп турары-биле колхозчуларның сонуургалын болгаш хүндүткелин чаалап алган. Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунда хана солун мал ажылының мурнакчыларының дуржулгаларын черле эки чырыдып турар. Кандыг-даа чаа болгаш ажыктыг күүлдү солун бодунуң арыннарынга ыяавыла чырыдып турар. Ам үеде ол солун кол кичээнгейни часкы ховуажылдарынче угландырып турар.

Танды районнуң «Кызыл партизан» совхозунда партия организациязы хана солуннуң редколлегиязын, бижикчи активтерин калбартыр талазы-биле хемчеглерни алган. Ол чорук хана солуннарның ажылын экижидеринге дыка дөгүм болган. Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунда партия организациязы хана парлалгазынче кичээнгейни улгаттырып, ону удуртуруп экижиткен. Эш Гас-оолга удуртурган редколлегия хана солунну доктаамал үндүрүп, аңаа мурнакчыларның дуржулгазын калбаа-биле чырытпышаан, четпестерге удур шыңгыы демиселди калбарткан.

Оон-биле кады хана парлалгаларының ажылында болгаш партия организацияларының ону удуртуп турарында ам-даа улуг четпестер бар. Дыка хөй хана солуннар амыдыралчы чугула айтырыгларны чедир чырытпайн турар, сөс-домаа чевен, кааскалгазы кошкак болур чоруктар кончуг хөй болгаш харын чамдык хана солуннар доктаатты нган үезинде үнмес чоруктар безин хөй болуп турар.

Кызылдың автосептелге заводунда партия организациязы (секретары эш Михальченко) хана солун ажылынче кончуг багай кичээнгей салып, ону идея талазы-биле бедик деннелдиг, дээштиг орган болдуруп алыр дээш демисешпейн турар. Харын ынчангаш, ол улуг бүдүүлгеде улуг четпестер бар болуп турары таварылга эвес.

Танды районнуң «Элегес» совхозта. Кызылдың «Тере-Хөл» колхозунда болгаш өске-даа черлерде элээн хөй хана солуннар чогуур хуусаларында үнмейн турары чөгенчиг. Чамдык черлерде хана парлалгаларының ажылында улуг четпестернин бар болуп турарын ол черлерде партия организацияларының хана парлалгазын багай удуртуп, чедир үнелевейн турары-биле тайылбырлап болур.

Ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерниң шимчээшкинин удуртурун экижидер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында партия организацияларының даныр кол күүү болур хана болгаш хөй тиражтыг солуннарның ажылын экижидер дугайында негелдени партия организациязы бүрүзү чугаажок күүседир ужурлуг деп айыткан. Ындыг төлээде, үнүп турар хана парлалгалары бедик идейлиг, ёзулуг организакчы болган турзун дээш партия организациялары, редколлегиялар бүгү хемчеглерни ап, оон бижикчилериниң санын өстүрер херек.

Комсомолчулар—мал ажылынче

Кызыл хоорайның «Тере-Хөл» колхозунуң төвүнде комсомолчулар СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш мал ажылынга, ылаңгыя малдың чаш төлүн бүрүн доруктурарынга идепкейлиг киржирин боттарының хуралынга шиитпирлеп алганнар. Дараазында комсомолчулар: ургулар садының кижизидикчизи эш И. Шимит, көдээ Культура бажыныныңң ажылдакчызы эш А. Куинчун, ургулар яслизинин ажылдакчылары эштер О. Сюрюнмаа, И. Долчанмаа болгаш өскелер-даа колхозтуң шээр малының чаш төлүн бүрүн доруктурарынга киржири-биле сакманщиктеп чорупканнар.

Суурнуң комсомолчулары болгаш аныяктары СЭКП-ниң XXII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш часкы хоналтарда малчыннарның коданнарында ам шудургу ажылдап, оларга практиктиг дузаны чедирип, чүткүүдүг чоруун көргүзүп турарлар.

С. СЕРЗЭДИР.

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ 40 ЧЫЛ БОЛГАНЫ

ЧКП ТК-НИҢ БАЙЫРЛЫГ ПЛЕНУМУ

ПРАГА. Май 13. (СЭТА). СЭТА-ның корреспондентизи М. Ниточкиниң дамчытканы болза: чехословак улус Коммунистиг партияның 40 чыл оюн байырлалдыг байдалда демдеглеп турар, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле демиселдің болгаш тургузуушкунуң алдарлыг оруун, чуртка социализмни бүрүн тургусканы-биле доозулган улуг орукту ол эрткен. Алдарлыг ойнуң бүдүүзү бөгүн Чехословакияның бүгү ажылчы чоннарының хайгааралы ЧКП Төп Комитединиң байырлыг Пленумунуң ажыттынганы Прага хоорайның төөгүлүг Испан залынче угланган.

Чыылганнарның динмиттиг адыш часкаашкынынга үдеттиргеш, президиумда олуттарны ЧКП ТК-ниң Бирги секретары, ЧССР-ниң президентизи А. Новотный, ЧКП ТК-ниң политбюрозунуң кежигүннери болгаш кежигүннеринге кандидаттар Р. Барак, К. Бацилек, П. Давид, Я. Доланский, И. Гендрих, В. Копецкий, З. Янковцева, ЧКП ТК-ниң секретарьлары, Национал фронтунуң удуртур ажылдакчылары ээлепкен. ЧССР-ниң удуртукчуларыбиле кады Президиумда олуттарны СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев баштаан СЭКП-ниң төлээлери, акы-дүнма коммунистиг болгаш ажылчын өске-даа партияларның төлээлери ээлепкен. Чехословакияның Коммунистиг партиязынга база акы-дунма коммунистиг болгаш ажылчын партияларга алдар болдурган үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны, байыр чедирген сөстер залга диңмиреп турган.

Пленумну ЧКП ТК-ниң политбюро кежигүнү эш В. Широкий ажыткан. СЭКП-ниң эш Брежневке баштаткан төлээлеринге ол изиг байыр чедирген. СЭКП-ге болгаш Совет Эвилелинге алдар болдурган диңмиттиг адыш часкаашкыны залга чаңгыланып турган. Оон соонда эш Широкий чыылганнарның изиг адыш часкаашкыны бооп турда, акы-дүнма коммунистиг болгаш ажылчын партиялардан ЧКП-ниң 40 чылының байырлалынга келген төлээлерге, Коммунистиг партияның эн-не хоочун ажылдакчыларынга, революстуг шимчээшкинниң кыргган киржикчилеринге, Национал фронтунуң төлээлекчилеринге байыр чедирген.

В. Широкий ЧКП-ниң 40 чыл оюнуң дугайында илеткел кылыры-биле ЧКП ТК-ниң Бирги секретары эш А. Новотныйга сөс бээрге, чыылганнар изии-биле адыш часкаан. Алдарлыг ЧКП-ниң хүндүткели дээш улустар туруп келген.

Чехословакияның Коммунистиг партиязын тургузар дээш Чехословак республиканың бүгү-ле черлеринден 569 төлээлерниң Прагага чыглып келген турган хүнүнден бээр 40 чыл ою даартa болур деп, А. Новотный чугаалаан. ЧКП болза буржуазияга удур ажылчы чоннарның демиселин баштаар болгаш оларны Чехословакияга социализм тургузарынче эдертир кылдыр тургустунган. Оларны коммунизмге эдертип чедирер.

ЧКП ол сорулганы чедиишкиниг күүседип турар деп үвени бөгүн өөрүшкү-биле медеглеп болур. Оон удуртулгазы-биле буржуазияга удур демисел чедиишкиниг доозулган, капитализм аштырган, чоннуң эрге-чагыргазы тургустунган, чехословак улус социализм тургузуушкунунуң оруунга кирген.

Бодунуң үндезилеттинип тургустунган хүнүнден эгелээш-ле ЧКП ажылчы чоннарның политиктиг эрге- чагыргазын чедип алыры болгаш быжыглаары дээш, аас-кежиктиг амыдыралды тургузары дээш демисежип келген. ЧКП фашистиг реакцияның үезинде дүжүп бербээн болгаш бодунуң ажыл-чорудулгазын хензиг-даа када соксатпаан. Коммунистер национал-хосталгалыг шимчээшкинни шынчызы-биле баштааннар.

Чехословакияны Совет Армияның хостааныныңң соонда чехословак ажылчы чоннар улус-демократтыг тургузугну шилип алганнар. Ажылчын аңгыга болгаш ажылчы чоннарның деннел чок хөй нуруузунга деткиткен ЧКП үлетпүрүнүң башкарыкчы адырларын национализастаарын, черни дайзыннардан болгаш өскерликчилерден хураап алырын чедип алган болгаш эрге-чагырганың ёзулуг-ла улусчу органнарын—Национал комитеттерни тургускан.

Буржуазияны 1948 чылдың февральда тиилээнинин соонда ЧКП социалистиг ниитилелди тургузарының оруунга кирген. Чехословак экономиканы чайгылыш чок дүрген хөгжүткенинин түңнелинде үлетпүр бүдүрүлгезинин дайын мурнундагы деңнели 1948 чылды сөөлзүредир аштынган болгаш 1960 чылды сөөлзүредир социалистиг Чехословакияның үлетпүр бүдүрүлгези дайын мурнундагы деңнелинден дөрт катап өскен. 1965 чылды сөөлзүредир ол болза дайын мурнунуң деңнелин барык 6,5 катап ажар.

Эрткен 10 чылдарның дургузунда ЧКП-ниң удуртулгазы-биле социализм тургузуушкунунуң берге сорулгазы—көдээге социалистиг бүдүрүлге харылзааларын тургузары чедиишкиниг боттанган. Ол чорук көдээ ажылагый бүдүрүлгезинин деңнелин 1970 чылда күжениишкин талазы-биле үлетпүр бүдүрүлгезинин деннелинге чедирер сорулганы салыр арганы берген.

Амгы үеде Совет Эвилели, социалистиг лагерьнин чурттары, оон иштинде ЧССР улус ажылагыйын 1980 чылга чедир хөгжүдүринин перспективтиг планын ажылдап кылып турар. Ол болза Чехословакияга мурнакчы социалистиг ниитилел турбүүтүнган турар үе болур-дур. Коммунизмнин материал-техниктиг базазы тургустунган болгаш ниитилел амыдыралынын бүгү-ле талаларына коммунизмче чоорту шилчилге эгелээн турар.

Бодунуң чугаазының дараазындагы кезээнге А. Новотный бүгү делегейде тайбынның күштериниң хөгжүлдезинге доктааган. Оон чугаалааны болза социализм дээрге кижи төрелгетенни үгле мөлчүтделден болгаш дарлалдан адырып шыдаар эвес, харын база чаа хоозурадыкчы дайынның болу бээр чоруун кажаадаа турбас кылдыр чайладып шыдаар күш болур-дур. Тайбының күжениишкиннери делегейде күштериниң чаа деңзигүүр байдалынга даянып турар.

Тайбын дээш демиселдің кичээнгейинин төвүнде барыын герман империализмниң болгаш өөрөргек чоруктуң айыылынга удур демисел туруп турар деп, А. Новотный демдеглээн. Боннуң чагырыкчы бөлүктериниң кичээнгейи колдуунда-ла бүндесвериг атом-биле чепсеглээринче. ГФР-ниң чөөн талазында кожаларыбиле харылзааларны чидиглендиреринче, Барыын Берлинде таарымча чок байдалды канчап-даа турган хевээр арттырарынче үгланган. Бир эвес барыын талакы күрүнелер ГФД-де өөрөргектерниң саналдарынга шуут алыскаш, тайбының эрге-ажыктарын херекке албайн баар үве болза, социалистиг чурттарга Герман Демократтыг Республика-би-

Кыргылда черлеринде

ХАНДАГАЙТЫ. Чайын эки семирткен, кыжын хүр чыл ашкан малдың продуктулуу-даа бедик, ооң чаш төлү-даа боткур, дүрген мандыычал болур. Өвүр районда «Коммунизмче орук» колхоз эрткен чылын бир хойдан ортумаа-биле 2 килограмм 700 грамм дүк алган, а бо чылын оон куду эвес көргүзүглүг болурунга малчыннар бүзүрелдиг ажылдап турар.

Колхозтуң малы бо кыжын менди болгаш хүр чыл ашкан. Ажылында чедиишкиннерни быжыглавышаан, чайгы семиртилгеге белеткелди эгелей берген. Колхоз малын Бестиг-Ажык, Чалама, Аныяк-Хөндергей бажы ол ынчаар чайлагладырын планнап турар.

Эрткен чылын кыргылданың 2 пунктузу (3 агрегаттыг) ажылдап турган, а колхозтуң хою 13 муң ажып турар. Ажылды экижидер сорулга-биле бо чылын Улаатайда чаа пунктуну база немей организастаан. Ооң түннелинде ам нигизи-биле 48 хачылыг дөрт агрегаттар ажыядаар, ол ышкаш хол хачыларлыг звеноларны база организастап турар.

* * *

ТЭЭЛИ. «Мурнакчы» колхозтуң Булунда кыргылда пунктузу ийи эзлчег-биле үзүктел чок ажылдап турар, ында электри-биле кыргыдар 18 хачылыг агрегатта 36 кижи бар.

Кыргылда пунктузунда күш-ажылды багай эвес организастаан. Ооң түннелинде (хөй кезии ангор) 1500 өшкүну каш-ла хонукта кыргаан. Эрткен чылын бир өшкуденнс 300 грамм чөөк алган, а бо чылын оон ыракта хөй. Кыргыыр ам-даа 200 хире өшкү бар, ону дооскаш, хой кыргылдазынче кирер деп турар.

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң хою 15 муң ажып турар. Эрткен чылын хойдан-на 1,5 кг дүк алган, а бо чылын 1,8 кг дүктү кыргып алырын малчыннар хүлээнген.

Таңды районнуң Балгазында Культура бажыңының бот-тывынгыр уран үүл коллективинде янзы-бүрү профессияның кижилери киржип турар. Оларның аразында башкылар-даа, механизаторлар-даа, өреникчилер-даа бар. Ында механизация училищезинде кочегарлап ажылдап турар Лилия Сивцова, — уран үүл белгүмнериниң идепкейлиг киржикчизи. Ол ам үш чыл иштинде Культура бажыңының белгүмнеринде киржип, танцылаар-даа, ырлаар-даа номерлерни күүседип турар.

ЧУРУКТА: Лилия Сивцова. Фотозу Г. Сиротиннии.

Мээң участогумда

Ажылчы чоннарның чурттап турар черлерининг аайы-биле тайылбыр ажылын шын организастаар чорук чон ортузунга политихтиг ажылды чорудары-биле чергелештир, оларның амыдырал-чуртталгазын экижидеринге база улуг дузалыг.

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозта мээң агитаторлап турарым 11 бажыннарымга беседаларны, номчулгаларны доктаамал кылып бербишаан, колхозчу араттарның культурлуг амыдыралын бедидер талазы-биле ажылдарны база организастап турар мен. Олар колхоз суурун чаагайжыдарынга идепкейлиг киржип турарлар.

Чурттакчылар-биле сүмележип тускай тетрадты тургускан бис. Аныа медицина ажылдакчылары, агитатор сүмелерни демдеглеп кааш, айыткан хуусаада оон күүсеттингенин хынап турар. Чурттакчыларның талазындан боттарының санал-оналдарын, негелделерин, кандыг темага беседа дыннаксап турарын база демдеглеп турар. Ол бүгүнү канчаар боттандырарын беседа кылып турган үеде дугуржуп ап турар бис. Бо чорук агитаторга-даа, чурттакчы чонга-даа ажыктыг болган. Мындыг ажылдың түннелинде элээн үүлдер кылдынган.

Мээн агитаторлап турар участогумда бажыннарның арыг-шевери экижээн.

К. ЧОЛДАК-ООЛ.

ШКОЛАЛАР АМЫДЫРАЛЫНДАН

☆ ☆ ☆

Катаптаашкын — өөредилгениң ирзи

Чадаана сес чыл школа үшкү улдунда өөредилге шынарының талазыбиле Чөөн-Хемчик районнуң школаларының аразында бирги черде болган. Ол болза башкылар коллективинин, ада-иелернин демниг ажылының түннели, өөреникчилернин, школада комсомол, пионер организацияларының чүткүлдүг ажылдаанының барымдаазы болур.

Ам дөртку улдунну чедиишкинниг доозар дээш, өөреникчилер эрткен материалдарны катаптаарынче эвээш эвес кичээнгейни салган. Үстүкү класстарга катаптаашкынны башкылар эртемнер аайы-биле хүн бүрүде 5—6 шак эрттирип турар. Класс бүрүзүнге катаптаашкын эрттирер өрээлдерни ангылаан. Бо чылын экзамен дужаар ужурлуг чедиги класстың катаптаашкын чорудар өрээлинде өөредилгенин көргүзүг материалдары бүрүн хандыртынган.

«Идик-хеп кижини каастаар» деп орус улустун үлегер сөзү хөөрем эвес. Ынчангаш школаның өөреникчилериниң аъш-чем, идик-хеп хандырылгазын улам экижиткен. Интернатта чурттап турар уругларга, ооларга өөренип кедер чаа хептерни немей даараан. Экзамен үезинде хүн бүрүде дөрт удаа чемненирин организастаар. А ада-иелериниң хандырылгазында уругларның идик-хевин эки хандырар дугайын школаның төрелдер хуралынга чугаалашкан.

Өөредилгеден хостуг үеде өөреникчилернин дыштанылгазын чөп организастаары база улуг дузалыг. Шыңгыы, улуг сиңнигиишкин-биле өөренген сөөлүнде, уруглар чөп дыштаныр, ойнаар-хөглээр, боттарының ынак ажылдарынче улам-на чартыгар. Школага хостуг үеде күш-культура болгаш спорт оюннарын, улуг-хүннерде маргылдаларны эрттирип турар. Баскетбол, волейбол болгаш өске-даа шимченгир оюннарны өөреникчилер туралыы-биле кылып турарлар.

БАШТАЙГЫ ШЕВЕРЛЕР

Школаның башкылар коллективи уругларның күш-ажылчы кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Бо өөредилге чылында школага чаа мастерскаяны дерип тургускан. Оон бир өрээлинге чазанып, быжаннаарының, а өске өрээлинге — дарганнаарының кичээлдерин эртирип турар. Ында 8 верстак, 100 ажыг хаарыыл, дарганнаар станоктар болгаш оон-даа өске дериг-херекселлер четчир санныг. Күш-ажыл башкызы Сат Дүктүг-оол өөреникчилерге эргежок чугула билиглерни солун болгаш билдингир хевир-биле дамчыдып берип турар.

Школада даараныр 6 машина бар. Башкы Монгуш Мыйдокпаа, өөреникчилерни дааранырынга болгаш янзы-бүрү үүлдер аргыырынга, сыртыктар арнынга, салфетка пөстерге чечектер, үгүлзалар сырыырынга өөредип келген. Оон ыңай, аъш-чем кылып өөренир кичээлдер база солун эртип турар.

Бо школаның өөреникчилери долузу-биле бот хандырылгаже шилчээн. Школада болгаш интернатта чаңгыс-даа ажылчын чок. Оларның иштин арыг тургузарын, шалазын чуурун, кышкы үеде одаарын, а чайын агаарладып серидедирин өөреникчилер боттары харыылап турарлар. Школа болгаш интернат тудугларының чайгы септелгезинге тудуг ажылынга өөренген 5 оол болгаш 5 уруг кгржир. Сески классче шилчээн уруглар колхозтуң ногаа бригадазынга гускай звено болуп ажылдаар.

Өөреникчилернин күш-ажылчы кижизидилгезинде бо школаның башкылар коллективинин чорудуп турар чаа чүүлү болза «уруглларга таарыр ажыл» болгаш «ооларга таарыр ажыл» деп хожудингай билиишкиннерни болдурбайн турары болур.

Чазанырынга азы дарганнаарынга чүгле ооларга таарыр, ол ажылдар уругларга таарышпас, «кадыг» ажыл деп чамдык улус ам-даа ынчаар билир болгай. А Чадаана сес чыл школазының алдыгы классчызы Ооржак Кара-кыс чазанып өөренгеш, сандайлар кылып турар апарган. Колхозчулар, башкылар, өөреникчи эш-өөру оон кылган чүүлдерин магадаан. Ол дээш Кара-кыска уругларның уран кылыгларының район делгелгезинге шаннал база тывыскан. Каракыстың эжи Монгуш Саара база-ла чазанып өөренип алган.

Ынчаарга оолардан алдыгы классчы Ховалыг Орус-оол, чедиги классчы Чыдыг болгаш өске-даа ооларга даараныр өөренип алгаш, боттарынга болгаш эш-өөрлеринге сыртык хаптарын, аржыылдарны чечектер биле, янзы-бүрү угулзалар-биле каастап бергеннер.

Чадаана хемниң унунда бо көдээ школаның өөреникчилериниң өөредилгези болгаш күш-ажылчы амыдыралы солун, хөглүг. Кижини ажылыш каастаар, алдарждар, өөрүшкү болгаш сорук долган болдурар чүве-дир деп олар билир, күш-ажылчы чанчылдарны улам кызымаккай шиңгээдип ап турарлар.

А. ДАРЖАА.

Чаа хоойлу дугайында

Төөгүлүг чеди чылдың программазын болгаш СЭКП ТК-нын январь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, совет кижилер улуг күженишкиниг ажылдап турар. Бистиң чуртувустуң улустарының билиг медерели уламна бедип, материал-культурлуг чаагай байдалы хүн бүрү экижип турар.

Ооң-биле кады, бистиң совет кижилернинг чогаадыкчы болгаш тургузукчу улуг ажыл-хөрөөнге шаптык ужураштырып, чүгле бодунун хуузунда ажык-кончаа сүрер, ооң уламындан айыылдыг кемниг-херектер үүлгедир ийи-чаңгыс кижилер ам-даа бар бооп турар. Кемниг-херек үүлгедир чоруктуң когун үзе узуткаарының бүгү-ле таарымчалыг байдалдары болгаш аргалары бистиң чуртувуста тургустунган. Кемниг-херек үүлгедир чоруккa удур демиселге, ылангыя сөөлүг чылдарда СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар хөй-ниитинин ролю дыка бедээн. Ооң түннелинде, онза айыылдыг кемниг-херектер үүлгедир чоруктар бистиң чуртувуста дыка эвээжээн.

Онза айыылдыг кемниг-херектер үүлгедир ийи-чаңгыс кижилерге удур демиселди күштелдирип тургаш, ындыг үүлгедиглерниң шуут когун үзер, база моон соңгаар ындыг чоруктарның үнүп келирин болдурбас сорулга-биле болгаш онза айыылдыг кемниг-херек үүлгедиишкиннерингe удур демиселди күштелдиреринин дугайында Чарлыкты ССРЭ-ниң Дээди Советинин Президиуму 1961 чылдың май 5-те үндүрген. Ынчаарга бо Чарлык айыылдыг кемниг-херек үүлгедир чоруктуң көвүдээнинден хүлээп алдынган дээр болза окта шын эвес. Төрээн чурттуң өскерликчилерин, шпионнарны, диверсия, өлүрүкчү болгаш дээрбечи чоруктар кылганы дээш база кара-өжегээр өлүрүкчү чорукту кылганнары, ССР Эвилелиниң болгаш Эвилелдешкен Республиканларның Кеземче кодексизинин үндезиннериниң 22-ги үүлү ёзугаар судтуң шииткели-биле боолан шаажылаарын моон мурнунда доктааткан турган болза, 1961 чылдың май 5-тин Чарлыы күрүнеиниң болгаш хөй-ниитинин өнчүзүн онза улуг түнге оорлап самчыгдааны дээш база саарар сорулга-биле меге акшаны устывыш ёзузу-биле кылганы азы ону саарганы дээш дээди хемчег-биле боолап шиидерин доктааткан.

Оон аңгыда, шииттирген кижилер эттинип, шынчы амыдыралдың оруунга туруп кижизииринге шаптык ужураштырып турар ийи-чаңгыс онза дерзии кижилерге удур демиселди күштелдирер сорулга-биле онза айыылдыг кем-херекти каш удаа үүлгеткеш, шииттирип чораан кижилерни болгаш эн-не аар кемниг-херек кылганы дээш шииттиргеннерни, бир эвес олар эттинип чазалырының оруунче кирген херектээннерни коргудун, кыжаныш, колониянын администрациязынче халдаашкыннарны кылганнарны, чок болза ындыг сорулгалыг бөлүглениишкиннин идепкейлиг киржикчилерин дээди хемчег-биле боолап шиидерин ССРЭ-ниң Дээди Советинин Президиуму чөпшээрээн. Ол чорук кижизидилге колонияларын онза дерзии кижилерден хостал, чоорту чок кылгаш, херектээннерни шын орукче киирип, кижизиринге улуг ужур-дузалыг болуп турар. Колониянын чурумун үргүлүү үрээр, администрацияның айтыышкынын тоовас, херектээннерни дедир сургаар кижилер моон соңгаар тыптып келир болза, оларны онза айыылдыг деп санааш, бо Чарлык-биле дээди хемчегни көргүзер апаар.

Бистин областың иштинде кемниг-херектер үүлгедир чоруктар хүн бүрү эвээжеп турар. Кемниг-херекти үүлгеткеннерге прокуратура, суд органнары шыңгыы яланы көргүзүп турар. Маңаа каш чижектен ап көрээли.

Таңды районнуң Владимировка суурнуң чурттакчызы В. В. Колешков дээрзи 1961 чылдың январь айның 1-де эзирти арагалааш, ол-ла суурнуң чурттакчызы Соколовтуң бажыңынга келгеш, аңаа турган 5 харлыг С. Галя деп чаш уругну көгүдүп үндүрүп алгаш, күштеп чазарлаан болгаш бодунуң араатанзыг чоруун чаап чажырар сорулга-биле чаш уругну боостаалап өлүргеш, сиген иштинге хөөп кааш дезе берген. Удаааанда өлүрүкчү туттурган. Араатанзыг өлүрүкчү Колешковту 1961 чылдың май 8-те область суду дээди хемчег-биле боолап шииткен. Бай-Тайга районнуң Бай-Талга склад танныылы турган коммунист И. Доржуну өш-өжээн харап, сагыштыы-биле өлүрген Салчак Садивес, Салчак Тугар оларны область суду дээди хемчег-биле боолап шиидер деп шииткелди үндүрген. Ынчаарга, шииткел ол ёзугаар күүсеттингенин номчукчулар билир болгай.

Моон соңгаар онза улуг түннүг самчыгдал кылганнарны болгаш меге акша кылып, ону саарып ажыглаанларга 1961 чылдың май 5-те үнген Чарлыктың 1-ги үүлүн ёзугаар база-ла дээди хемчегни көргүзер. ССРЭ-ниң Конституциязының 131 үүлүнде, социалистиг өнчүге халдаар кижилер чонунуң дайзыннары болур деп айыткан. Социалистиг өнчү болза совет тургузугнуң экономиктиг үндезини, совет кижилерниң культурлуг болгаш чаагай чуртталгазының бүзүрелдиг магадылалы болур. Ынчангаш, социалистиг өнчүнү карак огу дег камгалаары—совет хамаатызы бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези.

Сөөлгү үеде колдуунда Барыын-Хемчик районнуң райпозунуң шугумунда улуг түннүг самчыгдалдар болуп турар. Райпонуң ном садыынга ажылдап турган Күнзен-оол, Нарылкова олар 68 муң (эрги өртек-биле) түннүг самчыгдалды кылгаш, шииттиргеннер. Оон аңгыда Эрги-Барлыктың садыг эргелекчизи турган Ооржак Кылан-оол хөй-ниитинин 100 муң (эрги өртек-биле) ажыг түннүг хөрөңгизин самчыгдап чок кылгаш, база-ла кеземе харыысалгазында кирген. «УТКА 25 чылы» совхозтуң рабкоопка садыглап турган Туревич 36 муң (эрги өртек-биле) түннүг самчыгдалды кылгаш, шииттирген. Хөй-ниитинин хөрөңгизин шак мынчаар оорлап, самчыгдаарларга удур демиселге хөй-ниитинин организациялары эң идепкейлиг киржир ужурлуг. Моон соңгаар ындыг онза улуг түннүг оор-самчыгдал кылган кижилерни ССРЭ-ниң Дээди Советинин бо чаа Чарлыы-биле көөр апаар.

Үстүнде айыттынган онза айыылдыг кем-херектерни үүлгеткен болза-даа, 18 хар четпээн кижилерни болгаш кемниг-херекти үүлгедиринин үезинде, азы шииткелди үндүрүп турар үеде сааттыг болгаш херээжен кижилерни дээди хемчег-биле өлүрүп шаажылап болбас. Онза айыылдыг херек үүлгеткеш хөй удаа шииттирип чораан кижилерге, күрүнеге удур айыылдыг херек үүлгеткеннерге, дээрбечилерге, меге акша болгаш үнелиг саазыннар кылып чарыгдаанларга, акша хүүлгезинин дугайында дүрүмнү каржызы-биле хажыдып үрээннерге, күрүнеиниң болгаш хөй-ниитинин өнчү-хөрөңгизин онза улуг хемчээлдии-биле самчыгдаанларга, дерзии өлүрүкчү чорукту үүлгеткеннерге, күштээшкин кылганларга, хөй хээлилер алган, берген азы ону дамчыткан кижилерге бо Чарлыкты ёзугаар кандыг-даа чиигелде туруп болбас болгаш шииттиргеннерни хуусаазы четпээнде хостатпас.

Ш. КУУЛАР,
область прокурорунуң дузалакчызы, 1-ги класстың юризи.

БАШКЫНЫҢ МЕРГЕЖИЛИ

Чок, ол ам Горькийнин башкы институдунуң студентизи эвес, а дооспаан дээди эртемнег башкы. Ону биеэдегизи дег Римма-даа дивес, а Римма Борисовна деп хүндүлеп адаар. Ол Чадааананың суму школазынга орус дыл болгаш литература башкылап эгелээн. Римма ынчан хөлчок аныяк турган, шүлүк бижиптип шыдаар кылдыр бодун ынчаар санаппдаа чораан. Ынчангаш өөреникчилерге бүгү темаларны элээн нарын чеченчиткен байдал-биле тайылбырлап турган.

Кым-бир кижи ынчан:

— Уруглар билбес-тир, шала бөгүүнчүдүр чугаалап көр—дээн болза, Римма Борисовна ынчан хорадаар, «элээди класстың өөреникчилери ышкажыл, чаш уруглар эвес» —дээр турган боор оң. Ынчалзажок кызып-кызып чеченчидип, харын шүлүктей аарак тайылбырлаан тудум, ону билир кижилер улам-на эвээжээр—мындыг болган. Римма Борисовна боданып эгелээн. «Өөреникчилерге бөдүүн сөстер-биле тайылбырлап берип көөр-дүр арам. Ынчаарга оларга орус дылда хөй уткалыг байлак сөстерни билири база албан-на болгай. Өөреникчилерге «бежать сломя голову» деп сөстерни сөглээримге, олар оон утказын билип шыдавас болдулар. Чүге дизе, «сломя голову» деп сөстү сөс сүрүп очулдурарга, «бажын сыккаш» халыыр дээни ол болур. Ону бөдүүнүп «быстро» («дүрген») деп сөс-биле солуптарга мындыг апарган: Бежать быстро («Дүрген халыыр»). Па, чү кончуг бөдүүн чүвел, чараш сөстерни ынчаарга кайын боор».

Хөй билдинмес айтырыгларны эргилдир бодааш, ол ам тыва башкылар-биле сүмележир деп шиитпирлээн. Тыва улус дүрген маннаар дээрге, «буду черге дегбес» дижир. Бажын сыккаш маннаар деп орус дылда сөглээнинде дег, будун черге дээспейн маннаары деп тыва дылга чугаалаары дег болдунмас. Ол дугайын башкы өөреникчилерге тайылбырлап берген. Бир дылдың өске дылче очулдуртунмас чечен сөстерин идиомалар дээр. Орус дылга олар байлак, оон чараш үүлү ында.

Оон ыңай сөстүң слоттарының кайы бирээзин дыңзыдыр адаар аянга (ударениеге) бергедээшкиннер турганын аныяк башкы база-ла билген. Ону ол база-ла тывынгыр аргабиле тайылбырлап шыдаан. Оон ажылының баштайгы хүннери — өөренир материалды амыдыралче чоокшуладып, өөреникчилер-биле ажылдап эгелээни ол болган.

* * *

Оон бээр сес чыл эрткеш, төскy чылдың боду чоруп турар. Ол үеним дургузунда Римма Борисовна Злыгостаева Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана сес чыл школазының дуржулгалыг башкыларының бирээзи апарган. Ол — Кызылдың башкы институдунуң үшкү курузунуң бот-өөредилгелиг студентизи.

Ол бодунуң өөренип турар эртеминге негелделиг, өөреникчилерге өөренип эткен материалды ылап билген турарынче бүгү күүнүн салып турар. Оон өөренип турар эртемнериниң талазы-биле өөредилгенин хуузу бедик, өөреникчилернин билири шыырак дээрзин школалар аразында удур-дедир хынажылгаларның түннели көргүскен.

Злыгостаева бодунун удуртуп турар класында өөреникчилернин адаиелери, төрелдери-биле эки харылзаалыг. Класстың төрелдер хуралдары каш удаа болгулаан, ада-иелер-биле беседалар эрткилээн. Ада-иелерге класстың өөреникчилери концерт көргүзүп берип турганнар.

Өөреникчилерге билдинмес материалды Римма Борисовна бүгү аргалар-биле тайылбырлап берип турар. Литература база бот-тывынгыр уран үүл белгүмүнге-даа билдинмес үүлдерни уруглларга бо-ла тайылбырлап, өөренип эткен үүлдер-биле холбаштыра каапгар.

Хөй-ниитинин ажылдарынга идепкейлиг, бүгү-ле билиглерин күзелдин-биле дамчыдып берип чоруур башкызынга уруглар ынак, ону хүндүлеп, аразында маргыжа бергенде суг: «Римма Борисовна ынча дээни кай» дижирлер. Чонга эалдек, биче сеткилдиг башкыны улус үнелеп, көдээ Советтин депутадынга соңгуп ап-даа тургулаан.

* * *

Ажыл-ишчи хүн төнер. Бажынынга ол ээп келир. Аъш-чем белеткеп, бажын ажылы кылып, ийи бичии оглун удуп каап, база-ла стол артынга олуруптар.

Соңга ындында тарымал ыыштар шимээргел, ында-мында чугаалажып эткен улустуң үннери, ыттар эргени, уруглардың ойнап маңнашканы, кайда бир черде кино көргүзер мотор даажы-даа тода дыныалгылаар. А Римма Борисовна бодунун өөренип турар номнарын номчуп, бижиттинип-ле орар.

Бот-өөредилге-биле өөренгери ажылдап турар кижээ шынап-ла берге. Маңаа кижиниң кызымаа, бергелерни ажып шыдаар чоруу илерээр. Башкы ол бергелерни шыдажып эртип, бот-өөредилгеге студентилерниң ам удавас эгелээр чайгы шыыгалдазынга белеткенип турар.

Кежээ шөлээн үеде кылыр ажылдар-ла хөй: өөреникчилернин кылган бижимел ажылдарын хынаар, солунсеткүүл-даа номчуксанчыг, төрелдерже, эш-өөрже чагаалар-даа бижиксенчиг, черле чүнү чок дээр боор! Ол бүгүнү кылып четтихпишаан, Римма Борисовна бот-өөредилге-биле өөренип, шыыгалдаларга эки ужуражыр деп орааладжып турар.

— Злыгостаева башкы-даа дыкала кызымак кижи чүве. Школаның хөй-ниити ажылынга база колхозта партия организациязының агитация ажылынга идепкейлиг киржип, ооң-биле чергелештир институтта чедиишкиниг өөренип турар. Кышкы болгаш часкы шыыгалдаларга эки демдектерлиг болган — деп, ол школаның директору эш Дугаржап оон дугайын мактап чугаалап турар.

А. ДҮЛҮШ.

Он тос чыл иштинде

Бай-Тайга районнуң Шуй сес чыл школазының башкызы Салчак Майны Бадыевич ол ажылынга 19 чылдың дургузунда киржип келген. Аныяк салгакчыларны кижизидериниң хөрөңге ак-сеткилдиг бараан болуушкуну дээш ол «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп бедик атты чедип алган. Ам оон хүлээнип алган класы — Бай-Тайганың школаларында өөредилге шынарының болгаш куш-ажыл чанчылдарын шиңгээдип алганының талазы-биле дээре класстарның бирээзи. Эш Салчак үүгле өөреникчилер-биле ажылдаарынга кызыгаарлаттынмайн, чон ортузунга ажылдап, партия организациязының дээре агитатору бооп турар.

Чурукта: Салчак М. Б.
Фотозу Ч. Сендажыныы.

ле тайбың керээзин чарарындан өске арга турбас апаар.

Делегейнин Коммунистиг шимчээшкининиң программазы болза 1960 чылдың ноябрьда Москвага болган Чөвүлел хуралынга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң хүлээп алган Медеглели болур. СЭКП-биле болгаш өске-даа акыдунма партиялар-биле кады бистер делегей коммунизминиң ол төөгүлүг хартиязын ажылдап кылырынга бодувустуң салыышкынывысты киргенивиске чоргаарланып турар бис деп, А. Новотный чугаалаан.

Чехословак коммунистер СЭКП-биле харылзаалары пролетаржы интернационализмниң кол үнелекчизи кылдыр кезээде санап келген, чүге дээрге өрус пролетариаттың демиселиниң түннелдери болгаш дуржулгазы бүгү делегейге эң-не калбак ужур-дузалыг болгаш бүгү чурттарның байдалынга ажылчын аңгыныңы марксичи-ленинчи шын чигелелиниң үндезин дөзү бооп турар.

СЭКП-биле идеологтуг чаңгыс эпти быжыглаары болза коммунизмче келир үеде тиилелгелиг кады чоруур оруктуң интернационалчы илерели болур.

А. Новотныйның чугаазын динмиттиг үр адыш часкаашкыны хөй удаа үзе кирип турган. Чехословакияның Коммунистиг партиязынга байыр чедирип, Чехословакияның улусчу партиязының даргазы И. Плойгер, Чехословакияның социалистиг партиязының даргазы А. Нейман, словак чаагай тургустунулга партиязының даргазы И. Кисели, хосталга партиязының даргазы М. Жакович чүве чугаалааннар.

СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы Л. И. Брежневке сөс берген. Залга үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны динмиреп үнген, бүгү зал туруп келгеш кыйгылар салып турган: «СЭКП делегерезин!», «Совет Эвилели делегерезин!».

СЭКП Төп Комитединиң өмүнээзинден, Совет Эвилелинин коммунистериниң болгаш бүгү совет улустуң мурнундан эш Л. И. Брежнев Пленумнуң киржикчилеринге, оларның нүүрү-биле Чехословакияның бүгү коммунистеринге, бүгү чехословак улуска чурттун амыдыралында эн улуг болгаш өөрүшкүлүг болуушкун-биле—Чехословакияның алдарлыг Коммунистиг партиязының 40 чыл ою-биле чүректин эң ханызындан байыр чедирген. Бо болуушкун болза бүгү-ле коммунистиг болгаш ажылчын партияларга база-ла демдеглеттирер кайгамчыктыг болуушкун деп Л. И. Брежнев чугаалаан. Чехословакияның Компартиязы бистерниң шуптувуска үнелиг эргим болгаш чоок, чүге дээрге ол болза делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң мурнакчы, канналган отрядтарының бирээзи бооп келген болгаш артар.

Сөөлгү үеде дыка хөй акыдушма партияларның 40 чыл ою демдеглеттинип эткен деп чүвени айыткаш, Л. И. Брежневтиң чугаалааны болза:

Дыка хөй марксичи партияларның барык-ла хары угда тыптының келген чорчу таварылга эвес болган. Ол болза Октябрьның социалистиг Улуг революциязының күчүлүг салдары-биле делегейнин революстуг шимчээшкининиң шапкын көдүрлүүшкүнүнүң дүрүм ёзугаар болган түннелидир. Октябрьның күчүлүг айтыкчы херели дарлаан болгаш мөлчүгледен хосталырының шын оруун бүгү чурттарның ажылчы чоннарынга чырыдып берген. Бүгү делегейде улустарның революстуг күштери шимчеп үнген.

Бистин партияларывысты улуг Ленин өстүрүп доруктурган. Ленин коммунистернин хүрээлецин быжыглаар болгаш сырый каттыштырар дугайында могаг чокка сагыш салып, реформастерге, ревизионистерге удур, а ол ышкаш догматиктерге, сектантыларга, сөс кырында революсчуларга удур шиитпирлиг демисежип чораан. Ленин марксизмниң тугунун адаанга ниитилелдин эн-не эки, революстуг мурнакчы бүгү күштерин чыыр турган.

Бодунун дөртен чыл ою-ңа Чехословакияның Коммунистиг партиязы, бүгү чехословак улус социалистиг тургузуушкунунуң хөрөңге шылгарангай чедиишкиннерлиг чедип келген деп Л. И. Брежнев уламчылап чугаалаан. Ол чедиишкиннерниң илерээшкини болза боттарының ниити күрүне конференциязынга чехословак коммунистер Чехословакияда социализмниң бүрүн тиилээнинин дугайын медеглээнинин фактызы болур-дур. Ол төөгүлүг тиилелге Чехословак Социалистиг Республиканың чаа Конституциязында хоойлу ёзугаар бадыткаттынган.

Делегейде бир дугаар социалистиг күрүнеиниң — Совет Эвилелинин улустарының мурнунан бистер бистиң төрел акыдунмаларывыска — чехословак улуска Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чедип алган ол улуг тиилелгезин холбаштыр байыр чедирип тур бис.

СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңының онзалап демдеглээни болза, пролетаржы интернационализмниң ленинчи принциптерин чайгылыш чокка камгалавышаан, чехословак коммунистер социалистиг лагерьнин күчүшыдалын, делегейнин коммунистиг шимчээшкининиң бузулбас чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжылгазын быжыглаарының хөрөңге боттарының төлептиг салыышкынын киргеннер. Чехословак Социалистиг Республика бүгү делегейге тайбынның улуг хөрөө дээш демисежип турар күрүнелериниң мурнуу одургларында чоруп турар.

Ю. А. Гагариниң чоокта чаа Прагага чораанының дугайын, аңаа Чехословак найысылалдың көргүскен чылыг чаагай уткуушкунунуң дугайын, база аңаа ЧССР-ниң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывысканының дугайын айыткаш, Л. И. Брежнев мынча дээн:

— Ол шаннал бистин ийи чурттарывыстың улустарының акыдунма чаңгыс эвин, эрге-ажыктарының ниити чоруун көргүзүп турар-дыр. Юрий Гагариниң өлүм чок шылгаралы чүгле чаңгыс Совет Эвилелинге хамааржыр чүве эвес-тир. Ол болза делегейнин бүгү социалистиг системазының капитализмден артык күштүүнүн маргыш чок бадыткалы, бойдустуң күштерин чагырып алырынга, социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга бистин болдунар улуг аргаларывыстың бадыткалы болур.

СЭКП-ниң төлээлериниң баштыны оон ыңай коммунизм тургузуушкунунга Совет Эвилелинин чедиишкиннерин чугаалаан болгаш совет база чехословак улустар чаңгыс эчис сорулгаже бар чоруур деп чүвени айыткан. Идеологиязының, эчис сорулгаларының, эрге-ажыктарының чаңгыс аай чоруу, пролетаржы интернационализм үндезин бооп турар алыс ханы найыралга ол улустар мөңгези-биле сырый каттышканнар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Москва Чөвүлел хуралының документилериниң төөгүлүг ужурдузазын онзалап демдеглээш, Л. И. Брежнев мынча дээн: Бодувустуң талавыстан бистер болза Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязы, шынчы ленинчи эш Н. С. Хрущевка баштаткан оон Төп Комитеди Москва Чөвүлел хуралының шиитпирлерин күүседир дээш чүткүлдүг демисежир болгаш социалистиг лагерьнин, делегейнин бүгү коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин, сырый каттыжылгазын улам-на быжыглаар дээш бүгү-ле үүлдерни моон соңгаар-даа кылыр дээрзинге силерни бүзүредип болур бис, эргим эштер.

Хуралдың киржикчилери динмиттиг адыш часкап турда, Л. И. Брежнев Чехословакияның Коммунистиг партиязының 40 чыл ою таварыштыр Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының чедирген байырлыг чагаазын номчаан. Оон соонда СЭКП-ниң төлээлериниң баштыны ЧКП Төп Комитединге Совет Эвилелинин коммунистериниң тураскаал белээн — бүгү делегейнин ажылчы чоннарының улуг баштынчызы болгаш башкызы Владимир Ильич Ленинниң дүрзү тураскаалын тыпсып берген.

Адыш часкаашкыны база катап динмиреп үнген.

Франциянын Коммунистиг партиязынын XVI съездизи ажылын дооскан

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянын Коммунистиг партиязынын XVI съездизи май 14-түн кежээзинде бодунун ажылын дооскан.

ФКП ТК-нын илеткелин эш Вальдек Роше кылган болгаш съездиниң делегаттары ону үш хүннүн дургузунда чугаалажып көргеннер. Чурттүн бүгү-ле районнарын төлөөлөн 40 ажыг кижи ол санал-онал солчуушкуннарынга киришкеннер. Чүве чугаалааннар шупту марксизм-ленинизмниң принциптеринге партиянын чайгылыш чок бердингенин демдеглевишаан, ФКП Төп Комитединиң политиктиг шугумун үүлдүгүүнген болгаш социализм тиилелгези дээш демиселге бүгү күштерин бээринге беленин медеглээннер. Съездиниң делегаттары саналдарынга Сервэннин, Казанованың оппортунистиг үзел-бодалдарын буруу шапкан, партиянын чайгылыш чок чангыс эвинин чугулазын онзалап демдеглээн.

Өске чурттарның ажы-дүңмалышкы коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлөөлекчилери француз коммунистернің XVI съездизинге изиг байыр чедирген.

Май 14-түн эртенги хуралынга сан контролюнун Төп комиссиязының мурнундан ук комиссияның даргазы Жорж Марран илеткел кылган болгаш Марранның илеткелин съездиниң делегаттары чангыс үн-биле үүлдүгүүнген.

Демократтыг солун «Патриот де Нистиң» (Ницца хоорай) редакциязының бажының, а ол ышкаш Валанс хоорайда профэвилелдериниң бажының фашистиг идеегтер май 14-түн даң бажында чаза тепсипкенин хуралга дыннаткан.

Балыгланган кижилер бар. Материал талазы-биле улуг когарал болган. Хуралга даргалаан Бенуа Фрашоннуң саналын өзугаар, фашистерниң ол үүлгедиишкиннеринге шынгыызы-биле удурланган болгаш чазактың оларга деткимче кылып турарынга удурланган резолюцияны съезд хүлээп алган. Серемчилерди күштелдирип, демократтыг организацияларның болгаш солуннарның бажыңнарын камгалаарынче коммунистерни съезд кыйгырган. Француз улусту каттыжарынче болгаш фашистиг бөлүктерни тарады сывырып, хора чок болдурарынче съезд база кыйгырган.

Оон соонда ФКП ТК-нын кежигүнү Ги Дюколонеиниң киирип келгени мандат комиссиязының илеткелин съезд чангыс үн-биле бадылаан. Ында 496 делегаттар съездиде олуржуп турарын айыткан. Съездиниң киржикчилериниң дөрттүн үш кезии ажылчыннар болгаш тараачыннар. Съездиниң делегаттарының 54 хуузу—ажылчыннар, съездиниң делегаттарының 42 хуузу 35 хардан куду назылыг кижилер.

Вальдек Рошениң кылганы ФКП ТК-нын отчёт илеткелин үүлдүг деп көрүп турар резолюцияны съездиниң делегаттары хүндүсү хуралга чангыс үн-биле хүлээп алган, ында монополияларның өргечагыргазынга удур лепшилге болгаш демократия дээш демиселге демократтыг күштерниң чангыс эвин чедип алырынга коммунистерниң быжыг шиитпирлиин демдеглээн.

Съездиге чугаалажыры-биле киирген резолюция төлевилелин съезд чангыс үн-биле хүлээп алган. Ол резолюция партияның хоойлузу кылдыр хүлээп алдынган болгаш Төп Комитет база удуртур өске-даа органнар сонгуттунган. Бичии чапсарлаашкынның үезинде чаа сонгуттурган ТК-нын хуралы болган, аңаа партияның Төп Комитединиң Политбюрозун болгаш секретариадын сонгаан. ТК-нын Политбюрозунун кежигүннеринге сонгуттурганнар: эштер Морис Торез, Ф. Бийу, Ж. Дюкло, Э. Фажон, Л. Фейкс, Б. Фрашон, Ж. Фришман, Р. Гароди, Р. Гюйо, Ж. Марше, Л. Мовэ, В. Роше, Ж. Вермерш. Политбюронун кежигүннериниң кандидадыгга сонгуттурганнар: Г. Ансар, Ж. Сеги, П. Лоран олар. Партияның Төп Комитединиң чингине секретарынга эш Морис Торез сонгуттурган, чингине секретарының оралакчызынга —Вальдек Роше сонгуттурган (бо чаа докладтаан албан хүлээлге болур). ТК-нын секретарларынга сонгуттурганнар болза: Ж. Дюкло, Ж. Марше, Л. Фигер, Р. Леруа болгаш Г. Плиссонье. Сан контролюнун Төп комиссиязының даргазында Ж. Марран сонгуттурган.

ФКП ТК-нын чингине секретары эш Морис Торез съездиниң ажылының түннелинде чүве чугаалаан. Ол индир кырынга көстүп келирге динмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны болган.

«Вальдек Рошениң киирип келгени ТК-нын илеткелин болгаш резолюция төлевилелин бедик деннелге калбаа-биле чугаалажып көргениниң соонда олар бүгү-ниити изиг үүлдүгүүнүүшкүнү алган — деп, ол чугаалаан. — Бистин партиявыста кризис бар деп чугаалап турган кижилер дээрге, боттарының күзеп турар үүлдерин чулчуруп турганы ол-дур деп билип алзынар.

Чугаалашкан айтырыгларның улуг ужур-дузалыын утка-шынар талазы-биле ханы байдалга эрткен саналдар көргүскен. Ол саналдар Франциянын миллион-миллион ажылчы чоннарының болгаш демократтарының сагып-сеткилин, турасоруун илереткен».

Партияның чайгылыш чок чангыс эп-сеткилдиин, Казанованың — Сервэннин — Крижельдин — Вальмиоттың оппортунистиг бөлүүн партия чылча шапканын бо съезд көргүскен деп ФКП ТК-нын чингине секретары оон ынай демдеглээн. Бо съезд болза пролетаржы интернационализмниң улуг илерээшкини болган деп оратор демдеглээн. «Делегейниң революстуг шимчээшкининиң баштынынга —Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязынга эн-не чылыг байырыысты чедирип тур бис» деп ол медеглээрге, олурушканнар диңмиттиг адыш часкаан.

Морис Торезтин оон ынай демдеглээни: Коммунистиг болгаш ажылчын 81 партияларның төлөөлекчилериниң Москвага болган Чөвүлел хуралының документилеринде бистиң үе-чаддыстың ханы анализин берген болгай, ынчангаш бистиң партиявыс бодунун ажыл-чорудулгазын боттангырарда ону барымдаалап турар. Делегейниң коммунистиг фронтузун моон сонгаар-даа улам быжыглаары — Москва Чөвүлел хуралының эң чугула түннели ол болган деп М. Торез чугаалаан.

Совет Эвилели болза Юрий Гагаринниң маадырлыг чоруу-биле октаргайже кижи төрелгетеннин оруун ажыткан дээрзин демдеглээш, эш Торез Парижке ужар-чүүл делгелгезинче Юрий Гагаринни чалаанын сексатканнарны шиитпирлиин-биле бурыу шаап көргеп.

Алжирде үргүлчүлевишаан турар дайынга болгаш кедергей колониалистерниң чоокта чаа Алжирге үүлгеткен фашистиг шериг үймээнинге холбаштыр Франция амгы иштики политиктиг байдалды Морис Торез бодунун чугаазының хөй кезиинге айыткан.

«Амгы үеде Франция херек кырында чангыс кижинин кара-туразында өргезинде турар. Ол болза конституциянын 16-гы үүлүн ажыглааныын уржуу-дур» деп ол айыткан. Чангыс кижиниң эрге-чагыргазынга удур, чуртка демократияны катап тургузуп чаартыры дээш демиселче француз улустун эн-не калбак кезектерин хаара тударының чугулазын Морис Торез онзалап демдеглээн.

Демократия дээш бистин демиселивис болза социализм дээш бистин демиселивистің чарылбас кезээ болур деп ол айыткан.

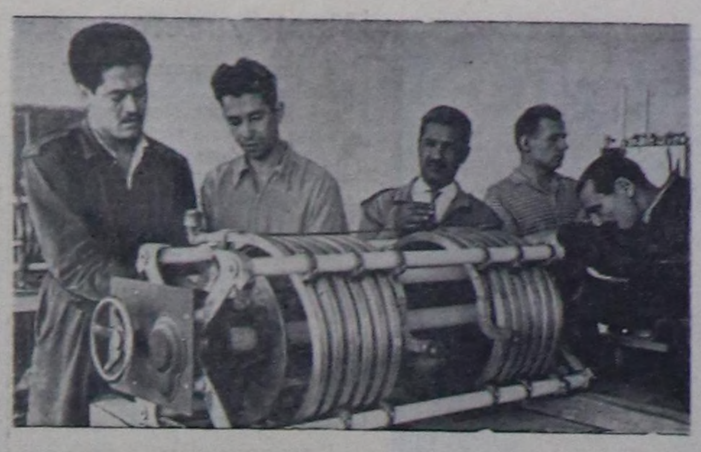

Ирак республика. Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле Салбман-Пакта радиостанция тудуу доступ турар. Ол станция Ортаакы Чөөн чүкте эң улуг станцияларның бирээзи болур. Оон күчүзү 400 киловатт.

ЧУРУКТА: Совет тускай эртемден Ф. А. Тамулевичиниң (солагай талазындан ийигизинде) удуртулгазы-биле ирак техниктер эптелге ажылын кылып турлар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Женевага чөвүлел хуралга хамаарыштыр

Совет Эвилелиниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко биле АКШ-тың күрүне секретары Дин Раскының аңаа ужурашканының үезинде совет төлөөлөрнин баштыны А. Громыко Д. Раскыга мынча дээн: Лаос айтырыын шыңгыы болгаш ажыл-херекчи ёзу-биле шиитпирлээринге үе-шак менде бар-даа болза, Барыын чүк чурттарының чамдык төлөөлекчилериниң чарлааны «олурар забастовкага» киржир шагым чок.

Лаос айтырыгны чугаалажырының талазы-биле мурнундагы дугуржулганы чөвүлел хуралдың барыын талакы чамдык киржикчилери үзер деп күзеп турары тодаргай-дыр дээрзин совет төлөөлөрнин баштыны сагындырган. Олар чөвүлел хуралдың өгелээринге кара өжегээр шаптыктаашкыннарны кылып турарын ол айыткан.

Ынчаарга американнар боттарының сорулгазын чедип ап чадашкаш, кажарлаашкының чоорту соксадыксай бергени өөлүг минуталарда билдинген.

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Индий-Кыдат талазы-биле 1954 чылдың Женева чөвүлел хуралының ийи төлөөлекчилериниң кады кылган медеглели өөлүг минуталарда парлаттынар боор дээрзинин дугайында май 14-те нептерээн дамчыыр чугаа майның 15-те база-ла боттанмайн барган.

Лаос айтырыын шиитпирлээринин талазы-биле чөвүлел хурал дугайында чугаалажыышкыннар Швейцарияда моон-биле алды хонук үргүлчүлеп келген. Май 12-де ажыттынар дээн чөвүлел хурал ам-даа өгелевээн. АКШ-тың күрүне департаментизи боттуг үүлдерни барымдаалап көрбейн, лаос үймээнчилерниң төлөөлериниң артык эргелерин негеп турары-биле төлөөлер хуралдаар столунга олуруп шыдавайн турар-дыр (ынчаарга ол төлөөлерниң баштыны генерал Носаван ында ам-даа көзүлбейн турарын айтыр херек). Үймээнчилерге удур демиселге каттышкан Суванна Фуманың чаазының болгаш Нео Лаб Хак Сат партияның төлөөлериниң ден эргелиг болур чоруун хүлээп көөрүнден Раск ойталавышаан.

ЖЕНЕВА, май 15. СЭТА-ның хайгааракчызы.

Антуан Гизенганың делегейниң бүгү чурттарынга кыйгырыы

КАИР. (СЭТА). Конгода айтырыгны шиитпирлээр эргелиг кара чангыс дээди орган—конго парламентини чыылдырарын Конгонун Антуан Гизенгага баштаткан министрлер чөвүлели негээн деп Конгонун дүрүм ёзугаар чазааның баштыны Гизенганың делегейниң бүгү чурттарынга чоруткан кыйгырыында чугаалап турар.

Ол кыйгырыгда айытканы болза: Антуан Гизенганың даргалаашкыныбиле чыылдырган министрлер чөвүлели Конгога хамаарыштыр КНО-нуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының чугулазын шиитпирлиибиле негеп турар. Конго парламентиден ангыда кымнын-даа, кааа-даа шиитпирлээн үүлдери күш чок болур ужурлуг.

Республиканың президентизи албан хүлээлгезинден Касавубуну дүжүрер дугайында шиитпирни конго чазак чогуур үезинде хүлээп алган дугайын Антуан Гизенга бодунун чагазында сагындырган. Ынчангаш Касавубу болза үүл-бүрү чөвүлел хуралдарга үүгле «Абако» дээр партияның баштыны болуп төлөөлөөр эргелиг.

„Гагаринни Лондонче чалаалынар"

ЛОНДОН. (СЭТА). Парижке болур ужар-чүүл делгелгезинге келири-биле Юрий Гагаринни чалаанын француз эрге-чагыргаларның соксатканынга холбаштыр англи солун «Дейли экспресс» бодунун мурнуку чүүлүнге мынча деп бижээн: «Ындыг таварылга болган чүве төлөөде, ону Лондонче чалап көрөлиңерем. Англи улус ону маадырларны уткууру ышкаш хүлээп алыр».

Чевен арга

ПАРИЖ. (СЭТА). Делегейниң Ле Буржеге болур ужар-чүүл делгелгезинге баштайгы космонавт Юрий Гагаринни чалаанын соксатканынга таарызынаан чорук Франция дыка күштүү-биле илереп турар. Ынчангаш ол делгелгенин организакчылары безин ук делгелгениң девискээринге май 31-де космиктиг ужар-чүүл хүнүн шуут соксадыр деп шиитпирлээн. Оон-биле холбаштыр Алан Шепард база-ла делгелгеге барбас дээн.

Франциянын ужар-чүүл үлетпүрүнүң каттыжыышкынының даргазы Дебрюйер космиктиг ужар-чүүл хүнүн соксадыр дугайын дыннаткаш, «иштикинин шыңгыы бергелеринге» чыылдаган каккан.

БЕШ УДАА ЧЕМПИОН

М. Таль—М. Ботвинниктиң удук негежир маргылдаизы доозулганынга холбаштыр

Энир чылын Михаил Таль шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону Михаил Ботвинникти уткаш, делегейнин эн күштүг шыдыраачызы атты чаалап аптарга, шыдыраага сонуургалдыг болгаш база шыдыраачы кижилеринин аразында бот-боттарынга дүүшпес бодалдар тыцты берген. Бистин областың шыдыраачыларының болгаш шыдырааны сонуургап чоруурларның бодалы база чангыс аай турбаан.

— Делегейде ам Тальдан күштүг шыдыраачы-даа чок эвеспе бо.

— Ботвинник ам удук негеп ойнавас-даа боор ийин он...

Шынап-ла эрткен чылдың сөөлгү чартыынга чедир Таль биле Ботвинниктин ойнаар, ойнавазы чарлаттынаан турган. «Ол-ла болгай көрдүн бе?» деп Тальдын талалакчылары боттарының бодалының шыннынга бүзүрел бар чораннар.

Ынчалажок удук негежиринин малгылдаазы болуру дыңналы берген. Демги-ле Тальдын талалакчылары: «Ботвинник ужур эрттирип ойнаар ыйнаан» дижип турганнар. Маргылдаа эгелээринин ырак мурнунда-ла гроссмейстер Д. Бронштейн биле делегей мастери В. Пановтун аразында улуг маргылдаа үнген. Ботвинникти шыдырааның классиги, ханы логиктиг стратег деп Д. Бронштейн үнелээш, оон тиилеп болурун бүзүредип турган, а В. Панов дээрге Тальды чидиг комбинастыг арганың шыдыраачызы, нарын, будалчак турштарның ойнакчызы деп адаан, ону оон мурнунга кандыг-даа шыдыраачы шыдашпас кыдыр бижээн.

Хөйну ут маңаткан маргылдаа эгелээн. Баштайгы салыгда М. Ботвинник агы-биле ойнаашты тиилээн. Дараазында Таль уткан. Үшкү салыгда Ботвинник тиилээн соонда 4, 5, 6 салыглар хайым боор доозулгаан. Баштайгы алды салыг маргылданың дөрттүн бири кезии. Моон түннелинде М. Ботвинниктин ханы уткалыг стратегизы, оон күштүг логиказы илереп келген. Ийиги салыгда Таль тиилезе-даа оон туруу чигинчиг турган. Чедиги салыгда Ботвинник, сескизинде Таль тиилээн соонда 9, 10, 11 салыгларда Ботвинник, 12-гизин Таль утканда, маргылданың баштайгы чартыы доозулган. Сан 7,5:4,5 Ботвинниктің талазында болу берген. Тальдын талалакчылары, оон иштинде бистин областа турарлары хөлзеп өгелээннер. Хөлзөөрге, хөлзевеске-даа инициатива Ботвинниктин холунда апарган.

Маргылданың ийи чартыы баштайгызындан өлөөн ылгалдыг болган. Ботвинник 13, 15 салыгларда уткаш, 14, 16 салыгларны хайымнаштырган, санны бодунуу 10,5, Тальдыы—5,5 чедире бээрге, Тальдың талалакчылары барык сонуургалын чидиргеннер. Ынчалажок Таль 17-ги салыгда тиилээш, 18-кизинде уттургаш, 19-ку салыгда удуп алгаш, 20-ги салыгны артык эки турштут сонгаарладып каан турда Тальдың талалакчылары база катап «бажын көдүрүп» желгеннер. Ынчалажок 20-ги салыгны үш хүн иштинде ийи катап сонгаарладып турган, ойнаанының түннелинде 122-ги көште хайым болуп доозулган. Ол хайым Ботвиникке удуп алган хире, а Тальга чемпион адын оскунган хире ужур-дузалыг болган. Сан 12:8—Ботвинниктің талазында апарган.

Май 12-де 21-ги салыг болган. Ботвинникке чүгле чартык сан делегей чемпиону адын дедир эгидип аарынга чедер турган-даа болза, ол агы-биле ойнаашшиитпирлиг шаап халдаан, 33-ку көште уткаш, санны 13:8 чедиргеш, эрткен чылын Тальга алзыпканы делегей чемпиону адын бүзүрелдиг эгидип алган.

Ботвиниктің тиилелгези чүдел? Чүнүн-даа мурнунда оон удук негежир талазы-биле маргылдаага эң шыңгыы, бүгү тала-биле белеткенгенинде. Бир эвес ол мурнунда цейтнотка (шак четпестээринге) таваржыр «хоочулуг» турган болза ол ону чидир «эмнеп» алган, харын Таль аңаа каш-даа кирген. Ботвинник агы-биле ойнаарынга с-4 база d4 эге көштеринин янзы-бүрү хевирлерин англи эге баштадыр он ийи салыта тааржыштыр, а каразы-биле Каро-Канның камгалалын база ынчаар белеткеп алган келгени бүдүн системалыг улуг программа болган.

М. Ботвинник бодунуң чепсегленишкини-биле Тальга бодунуу-биле ойнаар чай бербейн, харын бодунун стили-биле ойнаарынче удурланыкчызын албадап шыдаан. Ынчангаш эрткен чылын чамдык шыдыраа шинчилекчилерниң «чаа школа» деп билишкининге Ботвинник аар согуушкунну берген.

Ойнаттынган салыгларны сайгарып көөрге, Тальдың белеткели кошкак хире. Ол өлөөн хөй маргылдааларга киржип, Европаның чурттарын кезип, аңаа чангыс угда хөй кижи-биле ойнап чоруп турганы билдингир-ле. Улуг ыяк белеткелди канчаар чорутканы ам-даа эки билдинмес арткан. Оон ынай Таль эрткен чылын Лейпцигке шыдырааның делегей кубогун совет шыдыраачылар чаалап алган соонда, корреспондентилеринин айтырынга: «М. Ботвинник-биле баштайгы ужуражыышкыныыс эң шыңгыы болган, эң шыңгыызы эрткен болганда амгы ужуражылгавыс ындыг бооруп билбес мен...» деп медеглээн. Бо сөстер аныяк гроссмейстерниң өлөөн хөөзүк чоруун көргүзүп турар.

Чамдык техниктиг түннелдер мындыг: маргылдаага ойнаттынза чогуур 24 салыглардың 21-ри болган. Оортан 15 салыглар удуглуг. 6-зы—хайым боор доозулган. Ак тала 11 катап, каразы 4 катап тиилээн. М. Ботвинник 10 салыгларда уткан, оларның 8-зин агы-биле, 2-зин каразы-биле ойнаан, 6 салыгга хайымнашкан, 5-жиңге уттурган М. Таль — 5 салыгларда уткан, оларның 3-жүн агы-биле, ийизин каразы-биле ойнаан, 6 катап хайымнашкаш, 10 катап уттурган.

Михаил Моисеевич Ботвинник бо чылын 50 хар харлаар. Ол делегей чемпиону атты 5 удаа чаалап ап, төрөөн хүнүнге база бир демдеглелди белеткеп алган. 50 хар, 5 удаа чемпион!

М. Таль—М. Ботвинник оларның удук негежир маргылдаазынга ойнаттынган салыгларның дугайында хөй-хөй шинчилел ажылдары бижиттинер. Ук салыглар шыдыраанын теориязын болгаш практиказын байылар. Ол салыгларны бүгү делегейде шыдыраага ынак бүгү кижилер-биле кады бистин областың-даа шыдыраачылары база өөренирлер.

С. ТАМБА,
II чергениң шыдыраачызы.

Иранда байдал

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның премьер-министри Али Амини мынча деп чугаалаан: Иран СЕНТО бөлүгленишкинден үнмес болгаш улустар аразынга бодунун дугуржулгаларынга ол хевээр шынчы болуп арттар.

Ында шериг болгаш хамааты кижилерни тудуп хоругдаарын үргүлчүлеп турар болгаш сөөлгү хүннерде 33 генералдарны база 270 полковниктерни халаштырган.

Кызылдың күрүненің башкы институду 1961—62 өөредилге чылында бирги курстарга студентилер хүлээп алырын чарлап тур

Институт ортумак школаларга ажылдаар калбак билиглиг башкыларны дараазында тускай мергежилдер аайы-биле белеткээр:

1. Физика-математика факультеди, тускай мергежили — физика, электротехника болгаш машиноведение башкылары. **Өөренир хуусаазы—5 чыл.**

2. Төөгү-дыл факультеди, тускай мергежили—тыва дыл, орус дыл болгаш литература. **Өөренир хуусаазы— 5 чыл.**

3. Эге класстар факультеди—1—4 класстарның башкыларын белеткээр. **Өөренир хуусаазы — 4 чыл.**

Ортумак эртемниг, дээди өөредилге черинге өөренип кирери-биле партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялардан, үлетпүр бүдүрүлге болгаш албан черлериниң, колхозтар баштаар черлериниң, ортумак школаларның башкылар чөвүлелдериниң болгаш хөй-ниити организацияларының (школа дооскаңнарга) удуртукчуларындан эки демдеглелдерлиг характеристика алган, а база ол ышкаш дээди өөредилге черлеринге өөредип алыры-биле үлетпүр бүдүрүлге черлериниң, тудуглардан, совхозтардан ында ажылдап турар аныяктарның аразындан тускай чурум ёзугаар чоруткан болгаш киреринiң экзаменнерин чедиишкиниг дужаап шыдаан, 35 хар чедир эр, херээжен ССРЭ хамаатыларын институтка хүлээп алыр.

Институтка хүлээп алырының чуруму ССРЭ-ниң бүгү өөредилге черлериндээзи деги-ниити болур.

Институтка кирер кижилер шилип алган тускай мергежилдериниң аайы-биле дараазында эртемнерге экзаменнерни дужаар:

1. Физика-математика факультединге—математика (аас-биле болгаш бижимел-биле), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (сочинение), даштыкы дыл (аас-биле).

2. Төөгү-дыл факультеди — ССРЭ төөгүзү (аас-биле), орус дыл болгаш литература (аас-биле болгаш бижимел-биле), тыва дыл (изложение азы диктант), даштыкы дыл (аас-биле).

3. Эге класстар факультединге—орус дыл болгаш литература (бижимел-биле болгаш аас-биле), математика (аас-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле).

Институтка кирер дугайында билдириишкиннерни июнь 20-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Билдириишкиннерни институттуң директорунуң адынга дараазында капсырылгалар-биле киирер:

1. Практиктиг ажыл стажтыларга дээди өөредилге черинге кирери-биле сөөлгү ажылдаан черинiң партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының, үлетпүр бүдүрүлге болгаш албан черлериниң удуртукчуларының, колхозчуларга—колхозтар баштаар черлериниң, школачыларга — школаның болгаш оон хөй-ниити организацияларының характеристиказы;

2. Ортумак эртем-билиниң документизи (боду-биле);

3. Автобиография;

4. Күш-ажыл дептериниң бүдүрүлге азы албан черинiң удуртукчузунга бүзүреттирген үшта бижилге, а колхозчуларга колхозчунуң дептериниң баштаар черге бүзүреттирген үшта бижилге, аңаа институтка киреринiң мурнундагы ийи чылдарның чыл бүрүде күш-хүннериниң минимумун күүседип турганын айтыр. Ийи чылдан эвээш эвес ажыл дуржулгалыг институтка хүлээп алдынган кижилер өөредилге чылының эгезинге чедир дээди өөредилге черинге күш-ажыл дептерин бодун киирер. Оларны киирбээн кижилерни институттан үндүр санаар. Күш-ажыл стажын сентябрь 1-ге чедир санаар.

5. Школаны харылап турган эмчиге азы район эмнелгезиниң (поликлиниканың) участок эмчизинге бүзүреттирген эмчи шынзылгазын (№ 286 хевириин);

6, 4 фото-чурук, (бөрт чокка тырттырган, 3×4 см хемчээлдиг).

Институтка кирип турар кижи дараазында документилерни бодунга эккээр:

а) паспорт;

б) шериг биледи (курлавырда шериг хүлээлгелиглерге) азы шериг херечилели (шеригге баар назылыгларга).

Киреринiң экзаменнерин август 1-ден 20-ге чедир, а дээди өөредилге черинге хүлээп алырын август 21-ден 25-ке чедир чорудар. Институтка дараазында чурум ёзугаар хүлээп алыр:

а) киреринiң экзаменнери чокка, билдириишкиннер киреринiң шаа-биле ортумак школаны тергиин эки дооскан азы «Тергиин эки чедиишкиннери болгаш үлегерлиг чуруму дээш» деп алдын азы мөңгүн медальдар-биле дооскан, а база ол ышкаш ортумак тускай өөредилге черлерин тергиин эки демдектиг диплом-биле дооскан Ада-чурттуң улуг дайынының киржикчилерин хүлээп алыр;

б) оларны хүлээп алган соонда, конкурс чокка хүлээп алырының бирги эзлээзинде, киреринiң экзаменнеринге эки демдектерлиг болганда — ийи чылдан эвээш эвес практиктиг ажыл стажтыг база үлетпүр бүдүрүлге черлеринден, тудуглардан, колхозтардан болгаш совхозтардан өөредип алыры-биле чоруткан кижилерни хүлээп алыр; Ада чурттуң Улуг дайынының киржикчилерин база конкурс чокка хүлээп алыр;

в) оон соонда ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг база үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге ийикпе улус ажыл-агыйының өске-даа адырларына, культура, кадык камгалал, күрүненiң албан черлеринге багай эвес ажылын көргүскен кижилерни болгаш Совет Армиядан база Шериг-Далай Флодундан халашкан киреринiң экзаменнеринге элээн бедик демдектерни алган кижилерни хүлээп алыр, оон-биле кады дээди өөредилге черинге шилип алган тускай мергежили-биле ийикпе аңаа дөмейлешкек мергежил-биле практиктиг ажылдың стажы бар кижилерни бирги эзлчегде хүлээп алыр;

г) оон соонда ортумак эртемниг, 2 чыл четпес бүдүрүлге стажтыг кижилерни азы 1959—60 өөредилге чылында школа дооскаңнарны киреринiң экзаменнеринге элээн бедик демдектер алган аайы-биле дээди өөредилге черинге киреринге характеристиказын барымдаалап хүлээп алыр. Ол кижилерге хүлээп алырының планында көрдүнген санның 20 хуузундан эвээш эвести гускайлаар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин база катап хөйү-биле кызырар дугайында Хоойлуну ёзугаар Чепсектиг Күштерден халажып турар болгаш шериг талазы-биле дооскан дээди эртемниг, а база ол ышкаш шериг талазы-биле дооспаан дээди эртемниг болгаш шериг эвес тускай эртемниг офицерлерни доктаамал чурттаар черлеринге келген шаа-биле бирги болгаш дараазында курстарга киреринiң экзамени чокка хүлээп алыр.

Ортумак школаны алдын азы мөңгүн медаль-биле дооскан, а база ол ышкш ортумак тускай өөредилге черлерин тергиин эки дооскаш, доозуп үнгеннериниң 5 хуузунга кирген кижилерни өскелер-биле бир деңгей байдалдарда бирги эзлчегде хүлээп алыр.

Албаныың сөөлгү чылында институтка киреринi күзеп турар сержантылардан, старшиналардан, солдаттардан болгаш матростардан документилерни оларны хуусаа бетинде курлавырларже чорудар дугайында хамаарышкан шериг кезектериниң командирлериниң чөпшээрелдери-биле кады хүлээп алыр.

Ортумак өөредилге черлерин дооскаңының документилеринде даштыкы дыл талазы-биле демдектиг кижилерни даштыкы дылга киреринiң экзаменнеринден хостаар.

Институтка хүлээп алган кижилерни ниити чурум ёзугаар стипендия-биле хандырар.

Өске хоорайлардан келген 1 курстуң студентилерин ниити чуртталга чери-биле хандырар.

Институтка өөредилге чылы сентябрь 1-ден эгелээр.

Документилерни бо адресче чорудар: **Тыва автономнуг область, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 4, башкы институду.**

ДИРЕКЦИЯ.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): **«Буратинонуң ужуралгазы»**—11.30, шакта. **«Евдокия»**—1.30, 3.30, 5.30, 7:30, 9.30 шактарда. (биче залга): **«Байырлал хүнүнде»**—4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **Мультипликация** — 10 шакта. **«Аныяк үениң чылдары»** — 11.15, 1.15, шактарда. **«Кызыл будук»**—3.15, 5.15, 7.15 шактарда: **«Оглу»**—9.15 шакта.

«ВОСТОК»: **«Мезонинниг бажың»** —3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: **«Герольштейнге ужуралга»**—5, 7, 9 шактарда.

ТЫВА ОБЛАСТЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Майның 20 болгаш 21 хүннеринде

А. АРБУЗОВТУҢ «ИРКУТСКИГЕ БОЛГАН ТӨӨГҮ»

деп шиизи болур.

Шииниң эгелээри — кежээкиниң 7 шак 30 минутада.

Дирекция.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура - амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, литажылдакчыларның 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00345. Чагыг № 1036. Культура эргелелиниң типографиязы